

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto

Viešosios teisės katedra

Einiaus Steponavičiaus

V kurso, taikomosios jurisprudencijos

studijų šakos studento

Magistro darbas

Teisė ir literatūra

Law and literature

Vadovė: Asist. dr. Dovilė Valančienė

Recenzentė: Asist. dr. Rūta Bakševičienė

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Šiame darbe siekiama išanalizuoti kaip sąveikauja teisė ir literatūra. Nagrinėjant šią temą atsižvelgiama į šiuos aspektus: teisės ir literatūros judėjimo vystymasis, teisės ir literatūros pagrindiniai bruožai bei kritika. Magistro darbe pateikiami konkretūs praktiniai pavyzdžiai, kokią naudą iš grožinės literatūros gali gauti teisininkai ir *vice versa* kokių žinių literatūros atstovai gali įgyti iš teisės. Siekiant geriau suprasti teisės ir literatūros sankirtos reikšmę, yra analizuojama tiek jo šalininkų, tiek ir kritikų moksliniai darbai.

Pagrindiniai žodžiai: Literatūra, teisė, santykis, judėjimas.

The aim of this work is to analyse how does law and literature interact. The examination of this topic takes into account the following aspects: how the law and literature movement developed, the main features of law and literature and its criticism. The master's thesis provides practical examples of how lawyers can benefit from fiction and *vice versa* what literary members can learn from law. In order to better understand the significance of the intersection of law and literature, the scholarly works of both its proponents and critics are analysed.

Keywords: Literature, law, relation, movement

TURINYS

IŽANGA	2
1. TEISĖS IR LITERATŪROS JUDĖJIMAS	4
1.1. Judėjimo vystymasis	4
1.2. Teisės ir literatūros judėjimo bruožai	8
1.3. Teisės ir literatūros judėjimo kritika	10
2. LITERATŪROS VAIDMUO TEISĖJE	16
2.1. James Boyd White ir Richard Allen Posner darbų priešprieša	16
2.2. Richard H. Weisberg ir John H. Wigmore literatūros sąrašai teisininkams.....	18
2.3. Praktinis literatūros pritaikymas teisėje.	21
3. TEISĖS VAIDMUO LITERATŪROJE	25
3.1. Franz Kafka „Before the Law“	25
3.2. George Orwell „1984“	26
3.3. Harper Lee „Nežudyk strazdo giesmininko“	28
4. TEISĖS IR LITERATŪROS APRAIŠKOS ŠIOMIS DIENOMIS	30
4.1. Mokslinės literatūros tendencijos teisės ir literatūros tema	30
4.2. Teisės ir literatūros paplitimas universitetuose	35
IŠVADOS	37
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	38
SANTRAUKA	43
SUMMARY	44

IŽANGA

Nagrinėjamos temos aktualumas. Apie teisės ir literatūros disciplinų sąsają kyla vis daugiau ir daugiau diskusijų. Kas iš pirmo žvilgsnio gali pasirodyti kaip du visiškai nesuderinami dalykai, iš tikrųjų, gali praplėsti mūsų akiratį įvairiais teisiniais, kultūriniais ir socialiniais klausimais. Šių disciplinų ryšys turi ypač svarbią reikšmę teisės teorijai. Aktualumas pasireiškia nauda, abiejų sričių atstovams, nes ir teisininkai gali mokytis iš literatūros, ir rašytojai gali įgyti žinių iš teisės. Žvelgiant iš praktinių perspektyvų, literatūra teisėje taip pat atlieka svarbų vaidmenį. Jos dėka teisininkai įgyja įvairiapusiškesnį išsilavinimą ir todėl grožinių kūrinių įtaką galime pastebėti tiek advokatų darbuose, tiek teismų sprendimuose.

Darbo tikslas. Nustatyti kaip koreliuoja teisė ir literatūra.

Darbo uždaviniai:

1. Atskleisti pagrindinius teisės ir literatūros sąsajos bruožus.
2. Nustatyti literatūros vaidmenį teisėje.
3. Nustatyti teisės vaidmenį literatūroje.
4. Įvertinti teisės ir literatūros sankirtos apraiškas šiomis dienomis.

Darbo objektas. Šio darbo objektas yra teisės ir literatūros kaip tarpdisciplininio reiškinio pažinimas.

Tyrimo metodai. Magistro darbe yra naudojami lingvistinis, istorinis, literatūros analizės ir dokumentų turinio analizės tyrimo metodai. Lingvistiniu metodu aiškinamos terminų prasmės ir sąvokos, kurių pagalba galima paprasčiau pateikti darbo temą. Istoriniu metodu vertinama, kaip kito teisės ir literatūros reiškinys bei lyginama kaip jis pasireiškė praeityje bei šiais laikais. Literatūros analizės metodu analizuojama ne tik mokslinė bet ir grožinė literatūra. Šiuo metodu apžvelgiamos mokslinių darbų autorių mintys, įvertinama jų reikšmė aptariamai temai, taip pat gilinamasi į grožinėje literatūroje glūdinčias teisinės temas. Dokumentų turinio analizės metodu tiriama informacinių platformų pateikti duomenys apie tai kaip dažnai teisė ir literatūra yra mokslinių darbų objektas ir taip pat kaip plačiai šis reiškinys paplitęs universitetų studijų programose.

Darbo originalumas. Nagrinėjamą temą Lietuvoje aptaria Donatas Murauskas straipsnyje „Teismo sprendimas – tai pasakojimas ar statistika? Konstitucinio Teismo sprendimo aiškumo standarto svarba skaitmenizuojant teismų procesus“, kuriame pateikiamos įžvalgos apie pasakojimu pagrįsto teismo argumentavimo idėją, remiantis teisės ir

literatūros judėjimu. Taip pat apie literatūros reikšmę teisininkams rašo Dovilė Valančienė straipsnyje „Teisės paradigmos pažinimo kelias“. Šie du darbai yra vieninteliai Lietuvoje, kuriuose paminima teisės ir literatūros svarba. Šis magistro darbas originalus ir skiriasi nuo minimų darbų tuo, kad jame visas dėmesys skiriamas teisės ir literatūros reiškiniui, kadangi paminėtuose darbuose teisė ir literatūra nėra pagrindinė tema. Kitų magistro darbų Lietuvoje teisės ir literatūros tema taip pat nėra.

Didžioji dalis mokslinių tyrimų susijusių su teisės ir literatūros tema yra atliekami Jungtinėse Amerikos Valstijose. Nuo James Boyd White ar John Henry Wigmore darbų, šis skiriasi tuo, jog siekiama aptarti teisės ir literatūros santykį iš abiejų disciplinų pusių, be to yra analizuojama grožinė literatūra ir atliekami statistiniai tyrimai.

Svarbiausi šaltiniai. Svarbiausi darbo šaltiniai yra užsienio mokslininkų literatūra, aptarianti teisės ir literatūros judėjimą, moksliniai straipsniai, informaciniai leidiniai. James Boyd White moksliniai darbai yra vieni iš svarbiausių šiam tyrimui, kadangi jo darbai yra bene labiausiai vertinami teisės ir literatūros judėjimo šalininkų. Tyrimui labai aktualūs Richard Allen Posner darbai, o ypač „Law and literature: A Misunderstood Relation“. Taip pat labai svarbūs yra John Henry Wigmore ir Benjamin Nathan Cardozo atlikti tyrimai.

"Literatūra papildo tikrovę, o ne tik ją aprašo. Ji praturtina kompetencijas, kurių reikalauja ir kurias suteikia kasdienis gyvenimas, ir šiuo požiūriu drėkina dykumas, kuriomis jau tapo mūsų gyvenimas."

- C.S. Lewis

1. TEISĖS IR LITERATŪROS JUDĖJIMAS

1.1. Judėjimo vystymasis

Daugiau nei prieš 2000 m. graikų filosofas Platonas rašė, jog „Teisės knyga, ją atvertus, turėtų teisingai ir pagrįstai, įrodyti, kad ji yra puikiausias literatūros kūrinys.“. Taigi, jau senovės Graikijos filosofai, matė ryšį tarp teisės ir literatūros. XVIII ir XIX a. Jungtinėse Amerikos Valstijose Platono veikalai buvo skaitomi kartu su kitais klasikiniai literatūros kūriniais siekiant aukštesnio daugumos specialistų bendrojo išsilavinimo. Tačiau JAV pilietinio karo metu (1861-1865 m.) į teisę pradėta žvelgti labiau ne į kaip humanitarinę disciplina, o mokslą, todėl klasikiniai Vakarų literatūros kūriniai vis mažiau prisidėjo prie teisės profesijos atstovų švietimo (Law and literature, 2023).

XX a. pradžioje, JAV teisininkas John Henry Wigmore iš naujos perspektyvos apžvelgė tai, kuo siejasi teisė ir literatūra. J. H. Wigmore veikla tuo metu atrodė visai nesavalaiškė. Ypač todėl, kad Amerikos teisės mokyklose beveik nebuvo jokių teisės ir literatūros kursų, tačiau jis tvirtai tikėjo, kad teisininkai ir teisėjai visos savo profesinės karjeros metu turi skaityti romanus. J. H. Wigmore nuomone, teisės studentai ne tik turi gauti siūlomų skaitinių sąrašą, bet ir privalo perskaityti grožinę literatūrą, kad galėtų baigti studijas. Ir tai buvo tik jų įsipareigojimo literatūrai pradžia. J. H. Wigmore nenorėjo nukreipti teisininkų į literatūrą kaip į paprasčiausią pomėgį. Vietoj to, jis siekė, kad grožinės literatūros skaitymas taptų visą gyvenimą trunkančia profesine pareiga (Weisberg, 2013, p. 130). J. H. Wigmore buvo vienas pirmųjų, pradėjusių rengti grožinės literatūros sąrašus teisininkams. Jo manymu yra keletas priežasčių, kodėl toks sąrašas yra vertas įdėtų pastangų. Teisininkai, kaip ir kiti žmonės, norėdami ramybės, turi kartkartėmis atsikratyti grožinės literatūros ir skaitymo apskritai. Todėl teisininkas negalės perskaityti visų romanų – net ir pačių geriausiųjų, todėl jis turi pasirinkti. Pasirinkdamas jis galės rasti tą literatūrą, kuri jam, kaip teisininkui, ką nors reiškia ir ypač domina. O skaitant, tikrai artimą, literatūrą, jis gali sužinoti apie šio amato tradicijas ir paslaptis. Taigi, toks pasirinkimas priveda žmogų prie literatūros, kurios kaip teisininkas jis negali ignoruoti. Žinoma, nors ir J. H. Wigmore rašo apie teisininkų pasirinkimą, kad jie turėtų skaityti tai, kas jiems aktualiausia, tačiau jo teigimu, yra ir tokių literatūros kūrinių su kuriais privalo susipažinti kiekvienas teisininkas. Pareiga perskaityti tokius kūrinius, kyla ne tik kaip išsilavinusiam asmeniui,

bet ir kaip teisininkui, siekiančiam susipažinti su savo profesijos bruožais (Wigmore, 1923, p. 27).

Po J. H. Wigmore, kitas labai teisės ir literatūros judėjimui svarbus asmuo, buvo Benjamin Nathan Cardozo. Jis buvo Niujorko Apeliacinio teismo teisėju, bei JAV Aukščiausiojo teismo teisėju, kuris savo darbais siekė labiau įsitraukti į viešąją politiką ir dėl to modernizuoti teisinius principus (Benjamin Nathan Cardozo United states..., 2023). 1925 m. jis žurnale „Yale Review“, paskelbė savo straipsnį „Law and literature“. Jei J. H. Wigmore norėjo, kad teisininkai gerai skaitytų, tai B. N. Cardozo troško, kad jie aiškiai ir ryžtingai rašytų. Teisininkas Daniel James analizuodamas „Law and literature“ teigia, jog be tų, kurie užsiima vien literatūrine veikla, teisininkai tikriausiai rašo daugiau nei visų kitų profesijų atstovai. Todėl stebėtina tai, kad ši didelė klasė nepaskyrė daugiau dėmesio savo rašymo stiliui. Tačiau vienas jų sukurtas stilius, yra labai pagirtinas. Tai formalus rašymo būdas, kuris labai tiksliai perteikia žodžių reikšmes, atsižvelgiant į tai, kad kalba, kaip raiškos priemonė, labiau yra pritaikyta poezijai, o ne aukštiems logikos reikalavimams. Šio stiliaus, vieno naudingiausių profesijos įrankių, pagrindinis tikslas yra tam tikrų reikšmių atskyrimas, kad tos konkrečios reikšmės būtų akcentuojamos kaip rašytojo mintis ir tikslas. Teisėjas B. N. Cardozo, pateikė tekstą, kuriame ne tik aptariama literatūros vieta teisės srityje, bet ir parodoma, koks gali būti teisinis literatūros stilius (James, 1931, p. 2). B. N. Cardozo taip pat manė, kad iš literatūros galima mokytis. Jo suvokimu grožinė literatūra užima svarbią vietą ugdyme. Žinoma, daugiausia dėmesio jis skyrė teismų sprendimų priėmimui, o ypač teismų sprendimų koncepcijai ir rašymo stiliui. Jam literatūra buvo priemonė, padedanti sukurti tam tikrą teismo sprendimų sampratą. Todėl, B. N. Cardozo nuomone, svarbu atskirti sprendimų turinį ir formą, tačiau nesumenkinti nei vieno iš jų reikšmės. Forma, mums leidžia orientuotis tekste. Jo teigimu, nėra nė menkiausios priežasties, kodėl teisiniai tekstai, neturėtų būti skaitomi, ir neturėtų stengtis atitikti bet kuriam paprastam tekstui keliamų bendrųjų reikalavimų. Tai padėtų suprantamiau ir aiškiau, skaityti teisine literatūra, bei, žinoma, ir norminius teisės aktus (Škop, 2015, p. 13).

„Law and literature“ straipsnio reikšmė teisės ir literatūros judėjimui tikrai yra neabejotina. Net ir dabar Cardozo teisės mokykloje, kuri ir pavadinta teisėjo B. N. Cardozo garbei, kasmet publikuojamas leidinys „Teisė ir literatūra“. Šis žurnalas pradėtas leisti 1988 m., nuo to laiko jis tapo pirmaujančiu tarpdisciplininiu teisės žurnalu, skirtu teisei ir menams, ypatingą dėmesį skiriant kritinei teorijai, istoriniams tyrimams ir literatūrinėms išraiškoms įvairiose žiniasklaidos priemonėse ir formose. Jame nagrinėjamos literatūros ir teisės tradicijų sankirtos, suteikiančios galimybę persvarstyti drausmines ribas ir

kategorijas. Aptariami klausimai apima straipsnius apie teisę ir filmus, literatūrą, Šekspyra ir teisę, teisinę fantastiką, vaizdinio meno jurisprudenciją ir pan. (Law and literature, 2023).

John Henry Wigmore ir Benjamin Nathan Cardozo darbai padėjo labai svarbius pamatus teisės ir literatūros judėjimo vystymuisi, vis dėlto dauguma mokslininkų teisės ir literatūros judėjimo pradininku laiko amerikiečių teisės profesorių James Boyd White. Jis pabaigęs Amherst menų koledžą 1960, pradėjo studijas Harvarde, kur įgijo magistro laipsnį anglų literatūros kurse, o po trejų metų ir Harvardo teisės diplomą. Kurį laiką praktikavo teisę Bostone, kol nepalinko į dėstymą. J. B. White skaitė paskaitas didžiuosiuose JAV universitetuose (Kolorado, Čikagos, Mičigano ir kt.), o 1973 m. išleido knygą, pavadinimu „The Legal Imagination“, kuri dažnai laikoma teisės ir literatūros judėjimo iniciatore. Knygos autorius skatina skaitytoją analizuoti teisinę ir neteisinę literatūrą, įskaitant ištraukas iš Robert Frost, Platono, Albert Camus, Leo Tolstoy ir Emily Dickinson. Sugretindamas teisinio rašymo pavyzdžius su poezija, filosofija ir literatūrine kritika, jis formuoja mąstymą, temomis, kurios skatina diskusijas bei susikerta tiek su teisine, tiek neteisine kalba (Wolters Kluwer announces the publication..., 2018). J. B. White prašo skaitytojų ne tik analizuoti teisinę ir neteisinę literatūrą, bet pasvarstyti apie kalbos galias ir kaip jomis galima pasinaudoti. Knyga ragino studentus mokytis įstatymus ne tik juos įsiminant, bet ir pasitikint savo smalsumu sieti juos su teisinės kalbos prigimtimi ir galimomis ribomis (New Anniversary Edition of..., 2018). J. B. White teigimu, su knyga „The Legal Imagination“ jis siekė tiesiog nauju būdu padaryti prieinamą būtiną teisės praktikos aspektą, kurį būtų galima pavadinti literatūriniu arba kūrybiniu aspektu. Teisininkas juk turi kalbėti autoritetinga kalba, jam tenka užduotis susitaikyti su jos suvaržymais ir ribomis, todėl jis privalo kuo geriau suprasti, kaip ja gali naudotis. Tai reiškia, kad teisininkas yra ir rašytojas, ir kalbėtojas, kuris turi sutelkti savo dėmesį tiek į teisinę kalbą, tiek į tai, kuo ji meno ir išradimų pagalba gali tapti. J. B. White nuomone, taip pat negalima pamiršti ir etinio elemento. Teisininkas įsivaizduodamas save kaip rašytoją gali žvelgti į šią profesiją su didesniu pasitenkinimu, įskaitant ir etinį jos aspektą (White, 2007, p. 1411).

Ne gana to, J. B. White nuomone, literatūros studijos turėtų tapti neatsiejama ne tik teisinio švietimo, bet ir viso teisės mokslo dalimi. Jis teigia, kad teisę ir literatūrą sieja panašus aiškinimo metodas. Nesvarbu, ar tam tikras tekstas yra teisinis, ar grožinis. Todėl didelė dalis jo darbų yra nukreipta į tekstų interpretaciją. Atsižvelgdamas į tai, knygos autorius neapsiriboja tik normų sistemomis, kurios, jo nuomone, negali visiškai apimti teisės sąvokos. Jam teisė yra neatsiejama nuo kalbos. Be to, autoriui, tai ir menas –

sukuriantis kažką naujo iš jau esamų elementų. Teisė pagrįsta žmogaus kūrybiškumu ir gebėjimu pakeisti gamtos pasaulį taip, kaip to nori žmonės. Jei teisininkas nori kvalifikuotai kištis į žmonių sąžinės, kūrybiškumo ir kitas mus supančio pasaulio kovas, jis negali išvengti protinių gebėjimų ir vaizduotės panaudojimo. Tai sugrąžina mus prie intelektualinių iššūkių, kylančių iš teisės ir literatūros derinio (Škop, 2015, p. 16).

2018 m. minint 45-ąją J. B. White knygos „The Legal Imagination“ jubiliejų, šis kūrinys buvo pakartotinai išleistas. Leidėjų teigimu pirmą kartą išleidus šią knygą, ji buvo įkvepianti ir novatoriška. Per ateinančius dešimtmečius ji padarė didžiulę įtaką tūkstančiams teisės mokslininkų. Autoriaus teigimu, nors ši knyga buvo išleista prieš 45 metus, dabar ji gali būti reikšmingesnė nei tada, nes jos pagrindinė tema yra teisės, kalbos ir asmens sąžiningumas, o šių sąvokų aktualumas yra nesenstantis.

Sparčią teisės ir literatūros judėjimo plėtrą galima pamatyti ir per Elizabeth V. Gemmette atliktas apklausas. Siekiant nustatyti, kurios teisės mokyklos 1987 m. siūlė tam tikrą teisės ir literatūros kursą pagal teisės mokyklos mokymo programą, vienam šimtui septyniasdešimt penkioms JAV advokatūros akredituotoms institucijoms buvo nusiųsti klausimynai, o rezultatai paskelbti 1989 m. straipsnyje. Pagal šiuos rezultatus, šimtas trisdešimt penkios teisės mokyklos atsakė į šį klausimą, o iš jų trisdešimt aštuonios informavo, jog siūlo kursus, kurie gali būti priskiriami teisės ir literatūros kursų kategorijai. Siekiant atnaujinti ankstesnį darbą, 1993 m. pabaigoje klausimynai buvo išsiųsti vienam šimtui devyniasdešimt devynioms teisės mokykloms. Priešingai nei 1987 metais, šis antrasis tyrimas buvo nusiųstas visoms Šiaurės Amerikos teisės mokykloms, įskaitant Kanados mokyklas. Iš vieno šimto devyniasdešimt devynių apklaustų teisės mokyklų aštuoniasdešimt keturios pranešė siūlančios teisės ir literatūros kursą, viena pateikė informaciją, kad kursas yra patvirtintas, bet dar nėra dėstomas. Nors galima daryti išvadą, kad didesnį skaičių lemia padidėjęs išsiųstų apklausų skaičius ir didesnis respondentų skaičius, tačiau procentiškai pirmojoje apklausoje teigiamų atsakymų buvo dvidešimt aštuoni procentai, o antrojoje jau keturiasdešimt trys procentai (Gemmette, 1995, p. 666). Toks pasikeitimas gal ir gali pasirodyti nežymus, bet pažvelgus iš tos perspektyvos, jog kiekvienam kursui reikalingi savo sritį išmanantys dėstytojai, studentai, kurie lanko paskaitas, aiškiai matosi, kad toks proveržis tikrai yra reikšmingas.

Kaip ir minima šiame darbe, didžiausia teisės ir literatūros judėjimo plėtra vyksta Šiaurės Amerikoje, tačiau negalima teigti, kad judėjimas neprasiskverbė į kitas pasaulio dalis. Pavyzdžiui, Europoje dviejų profesorių iniciatyva buvo įkurtas Europos teisės ir literatūros tinklas (EURNLL), skatinantis asmenų, dirbančių susijusiomis temomis

Europoje, bendravimą ir bendradarbiavimą. Šis tinklas, siekia apimti įvairias disciplinas ir kalbas, kaip galimus naujovių šaltinius. Tinklo kūrėjų teigimu, darbas teisės ir literatūros srityje Europoje gali sukurti profilį, kuris aiškiau atspindėtų ir paaikšintų jos dalyvių kultūrinį identitetą ir teisinę aplinką. Dalyviai yra išsikėlę konkrečius tikslus, skatinti teisę ir literatūrą Europos kontekste, apžvelgti galimus Europos teisės ir literatūros bei anglų ir amerikiečių mokslininkų darbo skirtumus ir pan. (European Network for Law and Literature, 2023).

1.2. Teisės ir literatūros judėjimo bruožai

Anglų kalbos ir lyginamosios literatūros profesorė Linda Myrsiades, dėstanti tarpdiscipliniškus teisės ir literatūros bei literatūros ir medicinos kursus, teigia, kad trys XX a. labiausiai paplitę tarpdisciplininiai judėjimai, aktualūs teisiniams tyrimams yra teisė ir ekonomika, kritiniai teisiniai tyrimai bei teisė ir literatūra. Teisė ir ekonomika bei kritinės teisės studijos pradėjo daug diskusijų apie konservatyvią jurisprudenciją, precedentus, teisės tradiciją ir pažodinį teisės taikymą. Tačiau tai, ko šiems judėjimams trūko, tai atsižvelgimo į žmogiškąjį teisės poreikių ir interesų elementą. Teisė ir literatūra simbolizuoja humanistinį atsaką, kuriuo siekiama užtikrinti, kad būtų atsižvelgiama į teisingumą ir į tai, kad pirmenybė būtų teikiama žmogiškajam elementui. Šalininkų nuomone, teisė ir literatūra yra pranašesnė už teisę ir ekonomiką bei kritinius teisės tyrimus, nes ji sugeba grąžinti tam tikrą tikrumą teisiniam aiškinimui. Teisės ir literatūros judėjime literatūra traktuojama kaip teisės komentaras – simbolinis pavaizdavimas, kritikuojantis teoriją ir praktiką, detalizuojant teisės reikšmę humanistiniame diskurse. Jų teigimu, teisės įžvalgos padeda suprasti literatūrą kaip ir literatūros įžvalgos padeda suprasti teisę. Patys tyrinėdami teisės tekstus kaip literatūrą, galime įvertinti autoriaus mąstymo aspektus, jausmus ir tiesiogiai suvokti teisės kūrimo pasirinkimus. Tokia analizė padeda mums suprasti, kaip įstatymai aiškina žmogaus būklę, kaip atskleidžiami teisiniai modeliai, pagal kuriuos žmonės planuoja savo veiksmus ir mąstymą įvairiose gyvenimo situacijose. Literatūrą galima traktuoti kaip teisės struktūros dalį pagal jos stilių struktūrą, t. y. kaip teisės istorijos pasakojimą. Iš esmės, juos abu galima laikyti retoriniais pratimais, priklausančiais nuo žiūrovų, kuriuos reikia įtikinti (Myrsiades, 1994, p. 164).

Iš pirmosios darbo dalies galima susidaryti nors ir menką įspūdį apie tai, kas sudaro teisės ir literatūros judėjimą. Judėjimo šalininkai akcentuoja šių dviejų disciplinų ryšio svarbą ir pagal tai, iš kurios perspektyvos žvelgiama į šią sankirtą, atsiranda susistemintas darinys. Teisė ir literatūra išskiriama į dvi sudedamąsias dalis – teisė literatūroje ir teisė

kaip literatūra. Kai kurie autoriai visiškai nepritaria, tokiam skirstymui ir teigia, jog bet koks schematinis padalinimas sumenkina judėjimo teorinę ir praktinę reikšmę. Tačiau dauguma šaltinių pripažįsta tokį reiškinių išskaidymą ir mato jo naudą. Svarbu pastebėti ir tai, kad tai nėra vienintelis teisės ir literatūros judėjimo skaidymo formatas. Mokslininkai įvairiai žvelgia į judėjimą ir skirsto jį taip, kaip jiems atrodo teisingiausia. Pavyzdžiui, Julie Peters savo straipsnyje „Law, Literature, and the Real Vanishing: On the Future of an Interdisciplinary Illusion“ pateikia visai kitokią klasifikaciją ir į judėjimą žvelgia per tris projektus: humanistinį projektą, James Boyd White pradėtą 1973 m., hermeneutinį projektą, pradėtą Ronald Dworkin 1982 m. ir naratyvistinį projektą, kurį 1989 m. pradėjo Richard Delgado (Peters, 2005, p. 444). Nors ir judėjimo klasifikacijų yra nemažai, šiame darbe bus vadovaujama labiausiai paplitusiu ir priimtinausiu skirstymu į teisę literatūroje ir teisę kaip literatūrą.

Apžvelgiant plačiau sudedamąsias judėjimo dalis, galima teigti, kad teisės literatūroje perspektyva išsivystė vakarų klasikinėje literatūroje tiriant teisinius subjektus ir teisinius klausimus. Šios srities atstovai teigia, kad literatūros kūriniai yra naudingi įprastinėms teisinėms temoms, tokioms kaip kerštas ar kaltė, suprasti. Jų nuomone, literatūrinė klasika, kaip pavyzdžiui, F. Kafkos „Procesas“ padeda teisininkams įgyti svarbių žinių apie teisę (Oliveira, 2019, p. 401). Teisės literatūroje srityje pagrindinis dėmesys skiriamas teisinėms temoms, pavaizduotoms romanuose ir kituose literatūros kūrinuose. Šios sferos šalininkai tiki, kad autoriai moko, teisės mokslininkus ir teisininkus apie žmogaus būklę ir teisės įtaką jai. Anot jų, literatūroje pateikiamos išgalvotos situacijos, gali daug pasakyti apie politinį ir socialinį, to meto, kontekstą bei asmenis, susiduriančius su teisinėmis institucijomis.

Teisės kaip literatūros metodas naudoja įvairius literatūrinės kritikos metodus kaip priemonę teisiniams tekstams analizuoti ir teisinio stiliaus bei retorikos prigimčiai tyrinėti. Ši judėjimo kryptis kilo iš idėjos, kad istorijų pasakojimas yra svarbus teisės studijoms, nes, kaip teigė Jeilio universiteto teisės profesorius Robert Cover, teisė yra tik dar viena aiškintina istorija. Viena teisės kaip literatūros versija remiasi pasakojimo technika, kuri kvestionuoja tradicinius teisės aiškinimo kanonus. Pavyzdžiui, feministės ir kritinės rasės teoretikai naudojami pasakojimais, kad sukurtų naujus kritinius požiūrius į teisę, pagrįstus asmenine ir vaizduotės patirtimi. Šie teisės mokslininkai savo darbuose naudoja pasakojimus, kurie jų nuomone, gali apibūdinti asmeninę diskriminavimo patirtį bei atskleisti, kaip įprastas teisinis diskursas yra nepalankus aukos istorijai. Kita svarbi teisės kaip literatūros dalis naudoja literatūrinius kritikos metodus, kad sukurtų aiškinimo strategijas, kaip taikyti ir atrasti teisės tekstinę reikšmę. Šis hermeneutinis požiūris į teisinį

aiškinimą nėra tiek susijęs su pačia literatūra, kiek su platesniu hermeneutikos klausimu, kuris apima teisę, filosofiją ir socialinius mokslus. Teisės mokslininkai, tokie kaip, Owen Fiss ir Sanford Levinson, šį požiūrį į teisę kaip literatūrą naudojo aiškindami jurisprudenciją (Minda, 1994, p. 150). Be to, teisė kaip literatūra nagrinėja teismų sprendimų aspektus, susijusius su pasikartojančiais teisiniais ginčais dėl tokių, jau minėtų, aktualių, klausimų kaip rasiniai santykiai ar teisėsaugos vaidmuo laisvoje visuomenėje. Šioje srityje taip pat analizuojama proza ir retorika. Mokslininkai teisinį tekstą vertina kaip literatūros formą, todėl galima jo literatūrinė kritika ir analizė.

Vienų autorių nuomone, teisė ir literatūra turi būti suprantamos kaip kūrybinis menas, kiti laikosi tvirtesnio požiūrio teigdami, kad didžiųjų literatūros klasikų istorijose apie teisę pateikiami pasakojimai, teisininkams yra tokie pat vertingi kaip ir bet kokia literatūrinės kritikos technika. Tačiau, nepaisant jų skirtumų, visi šio judėjimo šalininkai sutinka, jog „teisė yra istorija“. Toks požiūris į teisę parodo, kad literatūros ir kalbos studijos yra labai svarbios norint suprasti teisės humaniškumą ir tai, kaip teisė veikia visuomenės vystymąsi.

1.3. Teisės ir literatūros judėjimo kritika

Nors teisės ir literatūros judėjimas po jo atsiradimo pritraukė nemažai autorių ir mokslininkų bei paplito per įvairias valstybes, tačiau tai neapsaugojo jo nuo kritikos. Pagrindiniai asmenys apie kuriuos turime kalbėti, aptariant teisės ir literatūros judėjimo kritiką, tai Stanley Fish, Richard Allen Posner ir Robert Weisberg. Kiekvienas jų, iš skirtingų perspektyvų siekia paneigti šio judėjimo šalininkų teorijas.

Moksliniai darbai, kuriuose aptariama teisės ir literatūros sąsaja siūlo būdus, kaip gali būti tobulinamas teisinis mąstymas interpretuojant literatūrą, analizuojant literatūros kūrinius ir jos teoriją. Tačiau amerikiečių teisininkas ir literatūros teoretikas Stanley Fish turi priešingą poziciją. Svarbiausia jo teorijos mintis yra ta, kad tekstas pats savaime nėra ir negali būti neutralus. Jo nuomone, nepriklausomo teksto surasti neįmanoma. Todėl, negalima remtis istoriniu kontekstu ar koku nors kitu kontekstu aiškinant literatūrinį ar teisinį tekstą, nes, kontekstas yra aiškinimo produktas, kuris visada yra kintamas. Teisininkas pabrėžia, kad kiekvienoje tekstą interpretuojančioje žmonių grupėje yra nustatytos konkrečios taisyklės, kurios neturi ypatingos reikšmės už tos bendruomenės ribų. S. Fish teigimu mūsų visų interesai, mums yra patrauklūs tik tokiu lygiu, koku jie jau gyvena mumyse. Galų gale mes esame visada savarankiški, verčiami jėgų – įsitikinimų, priežasčių, troškimų – nuo kurių negalime atitolti (Minda, 1994, p. 151). S. Fish teigia, kad jis teisę ir literatūrą mato kaip atskirus elementus, kurie negali koreliuoti, kadangi

kiekvienas žmogus supranta šiuos dalykus savo sveiku protu taip, kaip jis nori juos suprasti ir tas supratimas negali būti performuotas ar pakeistas.

Mokslininkas pagrįsdamas savo tezę, apie sveiką protą teigia, kad žmogus vadovaudamasis sveiku protu mano, kad yra didelis skirtumas tarp sprendimo priėmimo, kai jis pasirenka tai daryti pats, ir tada, kai jam į galvą yra įremtas ginklas. Tačiau pagal S. Fish filosofiją nėra jokio skirtumo tarp šių dviejų situacijų. Jo nuomone, galima teigti, kad žmogui į galvą visada yra įremtas pistoletas. Kartais pistoletas iš tikrųjų yra pistoletas, kartais tai yra troškimai, poreikiai, kuriuos mes jaučiame, kartais tai teisingumas, garbė, meilė, kurių sąvokas jau esame įsisavinę. Kad ir kas tai būtų, tai visada bus prievartos forma, imperatyvas, kurio šaltinis yra mūsų interesas. Galiausiai, tai autorių priveda prie išvados, jog ginklas priremtas prie mūsų galvos ir yra mūsų galva. Šios idėjos tik pagrindžia S. Fish teorijas, apie tai kaip kiekvieno žmogaus sveikas protas yra individualus ir todėl, kiekvieno mūsų interpretacijos apie teisę, literatūrą, ar bet koks kitą reiškinį, yra individualios ir skirtingos (Seaton, 1999, p. 499).

Tačiau, paprieštaraujant S. Fish pozicijai, galima teigti, kad jis visai nepateikia praktinių gairių, kaip susidoroti su neišvengiama užduotimi pasirinkti vieną iš skirtingų tam tikrų teksto aiškinimo būdų. Pats autorius, atsisako pateikti bet kokią savo pasiūlymą, kas nukreipia į tai, jog skaitytojui pačiam reikia išsiaiškinti kas jo manymu yra teisingiausia. S. Fish teigia, jog visuomet esame stumiami bei vadovaujamės jau suformuotais įsitikinimais, tačiau gilinantis į naujas sritis (šiuo atveju į teisę ir literatūrą) pasikeičia ir požiūris į šiuos dalykus, taigi, kodėl negali būti įmanomas ir visiškai kardinalus nuomonės pasikeitimas?

Žymus JAV teisininkas Richard Allen Posner, yra žinomas dėl ypač plataus savo mokslinio diapazono ir rašymo temomis, kurios nėra visiškai teisinės. Parašęs daugiau nei 40 knygų, jis paliečia tokias temas kaip gyvūnų teisės, narkotikų draudimas, feminizmas, ir pan. Be to, svarbu paminėti ir tai, jog jis aktyviai puoselėja kitą tarpdisciplininį judėjimą, t. y. teisę ir ekonomiką. R. A. Posner prisilietė ir prie teisės ir literatūros judėjimo išleisdamas knygą „Law and Literature: A Relation Reargued“. Joje jis pastebi, kad nors J. H. Wigmore ir B. N. Cardozo darbai palietė ryšį tarp literatūros ir teisės, iki 1973 m. teisės ir literatūros judėjimas neįgijo jokios tapatybės, kol buvo išleistas J. B. White novatoriškas leidinys, „The Legal Imagination“.

R. A. Posner idėjų esmė glūdi antrosios jo knygos paantraštėje: neteisingai suprastas ryšys. Nors autorius pripažįsta, kad teisė ir literatūra dažnai gali susikirsti, jis ragina tiek literatūros, tiek teisės studentus atkreipti dėmesį į svarbius skirtumus, skiriančius šias dvi

sritis. Jis teigia, kad kai kurie teiginiai, pateikti teisės ir literatūros judėjimo vardu, yra pervertinti. Vien dėl to, kad teisininkas yra teisininkas, jis nebūtinai geriau nei bet koks kitas asmuo gali aiškinti literatūrą teisinėmis temomis. Jo teigimu, tokių profesorių kaip J. B. White atliktos analizės yra kokybiško turinio, tik todėl, kad jis turi anglų kalbos ar literatūros išsilavinimą, o ne todėl, kad yra teisininkas. Pasak R. A. Posner, tokių kūrinių „teisinis“ turinys paprastai yra antraeilės reikšmės ir dažnai metaforiškai literatūroje naudojamas „teisingumo“ pobūdžiui išreikšti, o tai yra šiek tiek platesnė abstrakcija nei „teisė“. Literatūroje, net jei egzistuoja teismas, teisėjas ar advokatas, šios temos niekada nėra apie pačią teisę, o veikia atlieka filosofinį vaidmenį, aiškinant antai teisingumo, keršto ar meilės sąvokas. Be to, autoriaus nuomone, teisinio išsilavinimo siaurumas riboja teisininko gebėjimą reaguoti į didelę literatūros gausą ir suprasti, kokie literatūros kūriniai svarbus jo profesiniam gyvenimui (Seaton, 1999, p. 503). Iš šios kritikos galima matyti, kad R. A. Posner pozicija dėl literatūros naudojimo teisiniam ir/ar politiniam klausimams aptarti yra skeptiška. Tačiau reiktų pažymėti, kad R. A. Posner iki galo neatmeta tarpdisciplininio požiūrio į teisę ir literatūrą, o pasiūlo skirtingus jo įgyvendinimo būdus.

R. A. Posner grindžia savo idėjas apžvelgdamas, tai kas laikoma literatūros klasika. Literatūrinis kūrinys nebūna klasikiniu vos tik gimęs, jis tampa toks, jei jis gali atkreipti skirtingų žmonių dėmesį skirtingu laiku ir skirtingose erdvėse. Todėl dažnai autorius siekia visuotinių temų, kurios struktūriškai mažai keičiasi, pavyzdžiui, meilės, ambicijų, žmogaus prigimties, taip pat ir temų susijusių su teise. Nors konkrečios procedūros ir gali keistis, pamatinės teisės normos lieka tos pačios. Dėl šios priežasties šie teisės elementai tam tikru būdu ir gali pasireikšti literatūroje, bet tai nesuponuoja, jog jie atitinka galiojančią teisę, o tik parodo autoriaus siekiamybę kūrinių paversti klasikiniu (Oliveira, 2019, p. 401).

R. A. Posner kelis kartus yra perleidęs savo knygą „Law and literature: A Misunderstood Relation“, kiekviename iš naujų leidimų pateikdamas naujų idėjų. Autorius kritikuoja kaip iki jo knygos paskelbimo buvo atliekami teisės ir literatūros tyrimai. Jo nuomone, kiekybinis šios srities kūrinių augimas paskatino platų leidinių spektrą Šiaurės Amerikos teisės akademinėje bendruomenėje, tačiau tai nereiškia, kad tolygiai vyko ir kokybinis šios srities tyrimų augimas. Be to, tarp sunkumų, su kuriais susiduria dabartiniai tyrinėtojai, R. A. Posner pabrėžia ir megėjiškumą. Naujausiame, 2009 m. leidime, savo knygos leidime, pavadinimu „Law and literature: Third Edition“ jis pastebi, kad teisininkas, rašantis apie literatūrą be literatūrinio jautrumo ar atitinkamo susipažinimo su literatūros mokslu, tai tas pats, kas literatūros mokslininkas rašantis apie teisę be teisinio supratimo. R. A. Posner teigimu, kyla pavojus kai tarpdiscipliniškumas patraukia silpnesnius

mokslininkus, kurie jį panaudoja kaip silpnumo nuslėpimo būdą. Tokiu atveju, teisės mokslininkas, rašantis apie literatūrą, gali būti vertinamas atlaidžiai, tik dėl to, jog jis padarė įspūdį savo įžvalgomis kitoje srityje (Posner, 2009, p. 6).

R. A. Posner išskiria dar kelis, jo nuomone, kritikuotinus teisės ir literatūros aspektus. Pirmasis jų yra tai, kad rašydamas apie teisės ir literatūros sąsają jis teigia, jog, iš tikrųjų, literatūra padeda mums lavinti skaitymo įgūdžius, išmoko mus kaip geriau išreikšti save, tačiau iš literatūros negalime įgyti ir ugdyti savo moralinių vertybių. Šiais argumentais remdamasis autorius daro išvadą, jog jei literatūra negali suteikti moralinių gairių, tai ji turės mažai ką pasakyti apie teisingumą, ir apie etikos problemas, su kuriomis susiduria teisėjai, teisininkai bei teisės mokslininkai (Seaton, 1999, p. 503). Be to, kitas autoriaus paminėtas aspektas yra tai, kad nėra apibrėžtų ribų, kaip nagrinėti šią temą, todėl atsiranda nuoseklumo trūkumas, nediferencijavimas, žargonai, o tai yra visiškai klaidingas požiūris į mokslą.

Apibendrinamas, R. A. Posner kritikuoja supratimą, kad literatūros studijos, ypač klasikinės, gali padėti tirti teisę, remiantis tariamu teisininko humanizavimu (t. y. prielaida, kad literatūra gali padėti humanizuoti teisę). R. A. Posner nuomone, šis požiūris yra klaidingas, nes literatūros veikėjai neturėtų būti geri ar blogi, o autoriai tiesiog juos siekia padaryti įdomiais.

Apžvelgiant R. A. Posner mintis, jis tikrai pateikia tinkamų minčių, kur teisė ir literatūra gali tobulėti. Viena šių sričių, tai šio reiškinio neapibrėžtumas, nes dauguma autorių kalbą apie teisės humanizavimą, tačiau konkretumo, kaip literatūra šiuo atveju gali pagelbėti, trūksta. Kitas pagirtinas R. A. Posner teiginys kyla iš teisės ir literatūros sankirtos pervertinimo. Kaip autorius teisingai pažymi, kai kurie judėjimo šalininkai tiki, kad ši sritis, nuvers tradicinius samprotavimus, humanizuos teisę, atskleis didžiausius kapitalizmo, socializmo trūkumus ir pan., kas atrodo nerealu net ir plačiausio akiračio mokslininkams. Tačiau pažvelgus iš kitos pusės, ypač sudėtinga sutikti su R. A. Posner mintimis, kad literatūra negali suteikti jokios moralinės reikšmės. Savo veikaluose jis teigia, kad skaitydami įgyjame patirties ir plečiame savo emocinius ir intelektualinius akiračius, kas atrodo yra labai arti moralinio pažinimo, tačiau R. A. Posner visai stengiasi tai atmesti. Toks neigimas atrodo klaidingas, nes, atsisakant literatūros indėlio į moralinį sąmoningumą, atsisakoma ir to kaip mes suprantame joje dėstomą teisingumą bei teisę.

Nors R. A. Posner yra pagrindinis teisės ir literatūros judėjimo kritikas, teisės mokslininkas Robert Weisberg, taip pat skeptiškai žvelgia į šį judėjimą. 1989 m. (praėjus

vieneriems metams po pirmosios R. A. Posner knygos išleidimo) jis parašė straipsnį „The Law-Literature Enterprise“, kuriame išreiškia savo nepasitikėjimą iki šiol atliktais tyrimais Jungtinėse Valstijose bei teigia, kad didžioji dalis teisės ir literatūros veiklos davė itin menkų intelektinių rezultatų.

Tokiu būdu autorius pradeda kalbėti apie daugybę intelektinių spragų šios temos tyrimuose. Pirmoji R. Weisberg iškelta problema yra realaus tarpdiscipliniškumo nebuvimas. R. Weisberg daro prielaidą, kad iš tiesų tarpdisciplininis tyrimas arba bent jau vaisingas tarpdisciplininis tyrimas reiškia nesutarimus. Jo nuomone, skirtingų diskursų santykis iš tikrųjų švyti tik tada, kai jis trikdo arba, dar geriau, griaua (Weisberg, 1988, p. 3).

Kitas R. Weisberg nuomone, svarbus aspektas yra teisės ir literatūros tarpdisciplininio tyrimo reikšmė. R. Weisberg teigia, kad tiriant socialinius mokslus (ypač ekonomiką, ir teisės ekonominę analizę), teisininkas bando paaiškinti, kaip veikia arba turėtų veikti teisė, kad būtų pasiekti tam tikri tikslai. Tačiau, jo nuomone, literatūros atveju šis tikslas negali būti pasiektas, nes literatūra yra tik viena iš didelių kultūros kūrinų, o ne aiškinamoji disciplina (Oliveira, 2019, p. 409). Be to, R. Weisberg teigia, kad jei teisė turi būti humaniškesnė, būtina žvelgti ir į kitus humanitarinius mokslus, ne tik į literatūrą. R. Weisberg teigimu, grožinėje literatūroje pateiktos teisinės interpretacijos yra pernelyg apibendrintos ir nesuteikia realaus indėlio į teisę, be to, literatūros darbus jis laiko romantiškais, sentimentaliais dalykais, todėl tarp šių dviejų sričių užsimezga mažai naudingų ryšių ir iš esmės, R. Weisberg iškeliama pagrindinė problema yra ta, kad nėra paisomas esminis faktas: ir teisė, ir literatūra labai skiriasi viena nuo kitos.

Žvelgiant į R. Weisberg mintis, jis ypač daug dėmesio skiria norėdamas įspėti apie romantizuotą požiūrį, kurį teisininkai sukūrė remdamiesi literatūra. Jo nuomone, romantizuotas požiūris į šią sritį gali duoti mokslinių tyrimų rezultatus, kurie neturi visiškai jokio pritaikymo. R. Weisberg pateikia itin aštrią kritiką, iš kurios, galiausiai kyla klausimas: kodėl iš visų humanitarinių mokslų (istorijos, antropologijos, sociologijos, lingvistikos ir daugelio kitų) ir iš visų kultūros ir žiniasklaidos produktų (kino, televizijos, vaizduojamojo meno ir pan.) turėtume rinktis literatūrą? Atsakant į šį klausimą, galima iš dalies ir pasiremti tuo ką teigė R. A. Posner. Jis matė literatūros naudą gilinant savo skaitymo, lingvistines žinias, apie kurias, R. Weisberg neužsimina. Nekalbant jau aptarta tema, apie tai kokį moralinį indėlį gali suteikti literatūros skaitymas, svarbu pažymėti vaizduotės aspektą. Ko mums negali suteikti televizija ir kinas, tai įsivaizdavimo kaip

atrodo autoriaus kuriamas pasaulis. Kai viskas jau yra pateikiama prieš akis, nelieka vietos vaizduotei ir būtent šiuo aspektu, literatūra turi privalumą prieš kitas kultūros sritis.

2. LITERATŪROS VAIDMUO TEISĖJE

Analizuojant literatūros vaidmenį teisėje, mokslininkai siekia nustatyti kokios naudos galima pasiekti ir kokių žinių gali įgyti teisininkai, skaitydami grožinę literatūrą. Literatūros vaidmenį teisėje atskleidžia ne vienas juristas ir jų pozicijos dažniausiai siejamos su tuo, kaip literatūros veikalai gali būti naudingi skaitant ir analizuojant teisinius tekstus.

2.1. James Boyd White ir Richard Allen Posner darbų priešprieša

Aptariant tai, kokią naudą gali suteikti literatūrinės žinios teisėje, privalu kalbėti, apie jau šiame darbe ne kartą paminėtą teisininką ir kartu literatūros kritiką J. B. White bei jo darbus. Šiai temai ypač aktualus, teisininko išleistas straipsnis: „What Can a Lawyer Learn from Literature?“. Pastebėtina tai, kad J. B. White šį straipsnį išleido kaip jau aptartos ir analizuotos R. A. Posner knygos „Law and Literature: A Misunderstood Relation“ apžvalgą. Kalbėdamas apie šią knygą J. B. White iš esmės kritikuoja R. A. Posner, teigdamas, jog R. A. Posner rašydamas apie teisę ir literatūrą žengia žingsnį į sritį, kuri labai ženkliai skiriasi nuo tos, kurioje jis įgijo savo kaip teisininko reputaciją. Jo nuomone, knygoje yra keletas idėjų kurias J. B. White laiko priimtiniomis, bet iš tikrųjų jis nesutinka su beveik niekuo, kas rašoma knygoje, nes joje pateikiami tokie fundamentalieji samprotavimai apie literatūros ir teisės prigimtį, kurie jam atrodo visiškai neteisingi. Iš R. A. Posner teiginių galima manyti, kad ši knyga, tai indėlis į judėjimą, kuriuo siekiama reikšmingai susieti teisę ir literatūrą, tačiau iš tikrųjų jos pagrindinis tikslas yra ne teisės ir literatūros plėtra, o bandymas sumenkinti literatūrą teisės ir kitų mokslų atžvilgiu.

J. B. White kalbėdamas apie grožinę literatūrą mato didelį jos vaidmenį ugdant mąstymą. Iš jo perspektyvos, kai sutelkiame dėmesį į literatūrinius ar kitus humanistinius tekstus, būtina pripažinti, kad jie iš tiesų veikia visai kitokiu mąstymo ir prasmės pojūčiu. Šie kūriniai yra eksperimentiniai, permainingi, nesaistomi formų. Tokio pobūdžio tekstai suteikia ne žinias, o patirtį, kuri gali pakeisti kalbėjimo bei mąstymo būdą. Ši skaitymo patirtis nėra vienodo pobūdžio ir, savaime suprantama, skirtingiems skaitytojams yra skirtinga (White, 1989, p. 2021). Autorius kalbėdamas apie teisę išsikelia klausimą, ar apie teisę reikia kalbėti taip, tarsi ji būtų mokslas, ar ji taip pat turi humanistinį aspektą, prie kurio galėtų prisidėti literatūros skaitymas? Jo nuomone, nors ir dešimtmečius, vyraujanti tradicija buvo traktuoti teisę kaip tam tikrą mokslą, tačiau teisės kaip mokslo įvaizdis yra klaidinantis, nes jis neatspindi tikrosios teisininkų veiklos, t. y. darbo su išsamia bylų

informacija, atsižvelgiant į daugybę autoritetingų tekstų: įstatymų, teismų sprendimų, reglamentų, konstitucinių nuostatų, sutarčių ir kitų dokumentų. Socialiniai mokslai gali suteikti duomenis, teisininkui, bet norėdamas juos naudoti, jis turi išversti juos į savo auditorijai suprantamus žodžius. Be to, mokslas pateikia tik duomenis: pasirinkimai, kuriuos turi padaryti teisininkas remdamasis šiais duomenimis, nėra automatiškai padiktuoti. Būtent šie procesai – autoritetingų tekstų identifikavimas ir aiškinimas, paverčiant skirtingus diskursus į teisę – tai yra teisininko veiklos centras. Šis teiginys nepaneigia, kad teisėje nėra vietos socialiniams mokslams. Teisininkas turi būti pasirengęs pasitelkti ir socialinio mokslo tekstus, ir tam jis turi išmokti kalbą, kuria jie parašyti. Tai reiškia, kad teisininkas negali tiesiogiai vertinti šių tekstų: jis turi išversti juos iš originalios formos ir kalbos, pakeisti juos taip, kad būtų išryškunami pagrindiniai aspektai ir klausimai (White, 1989, p. 2022). J. B. White savo apžvalgoje kritikuoja R. A. Posner knygą pasisakydamas ir apie tai, kad R. A. Posner apibūdina teisę ir literatūrą kaip mokslo šakas arba akademinės disciplinas ir klausia, ką viena šaka gali duoti kitai, o tokie klausimai J. B. White atžvilgiu nėra aktualūs. Apžvalgos autorius, mano, kad literatūra veikia ne taip: ji nesiūlo mums atradimų, tarsi tai būtų tam tikras socialinis ar gamtos mokslas, o tam tikrais būdais užvaldo protą ir jį transformuoja. Svarbiausias klausimas yra ne tai, ką „literatūros šaka“ turi išmokyti „teisės šakos“, bet kokią reikšmę ir vertę gali turėti literatūrinis išsilavinimas asmeniui, kuris mokosi ir praktikuoja teisę? Į šį klausimą nėra, automatinio atsakymo, nes viskas priklauso nuo individualaus asmens ir jo reakcijos į skaitomą tekstą.

Kaip pavyzdį, apžvalgos autorius aptaria advokatų ir teisėjų profesiją. Advokato, gyvenimas, susideda iš to, kad jis visada veikia pagal naratyvą ir perpasakoja istoriją keisdamas terminus. O jo menas reikalauja, kad konkrečiu atveju jis taikytų, mokslines kalbas ir rastų būdą jas sudėti į vieną tekstą. Pavyzdžiui, tekstas, kurį advokatas pateikia, gali sujungti psichiatrinius ir ekonominius liudijimus, paties kliento atpasakojimą jo žodžiais, bendrą supratimą ir pan., su tikslu, įtikinti skaitančią auditoriją. Panašų darbą atlieka ir teisėjas. Jis taip pat turi dalyvauti panašiam mene, nors turi įvairių apribojimų ir vadovaujasi šiek tiek skirtingais tikslais, tačiau jis irgi turi sukurti tekstą, kuris reaguotų į kitų sukurtus tekstus (White, 1989, p. 2022).

J. B. White teigimu, teisė – tai kalbos ir prasmės menas. Jis tiki, kad galbūt literatūros studijos gali privesti mus prie naujos teisės kritikos, pagrįstos ne socialinių mokslų pastangomis išmatuoti gėrio paskirstymą, o literatūriniu ir retoriniu interesu. Jo manymu, galime pasiekti tai, kad teisėjų priimami sprendimai, turėtų prasmę, kuri būtų didesnė nei

tik bylos išaiškinimas. Tai prasmė, su kuria galima sutikti arba nesutikti, tačiau ji iškelia klausimus, kurie inicijuoja diskusijas visuomenėje, o tai ir yra teisė.

Apibendrinant, abu autoriai pateikia visai skirtingas pozicijas apie teisę ir literatūrą, tačiau sunku sutikti tik su viena iš jų. Sudėtinga suprasti R. A. Posner mintis visiškai atriboti teisę ir literatūrą kaip skirtingas mokslines disciplinas, nes jų sankirta yra akivaizdi. Žinoma, jog skaitant literatūrą, teisėje savaime neatsiras kardinalių pasikeitimų, tačiau literatūra leidžia formuoti mąstymą, suteikia galimybę pažvelgti į įvairias situacijas iš skirtingų perspektyvų. Žvelgiant iš kitos pusės, kai kurios J. B. White pateiktos idėjos irgi sunkiai siejasi su realybe. Jo mintys apie teismų sprendimus, kurie būtų reikšmingi ne tik bylai, kartais atrodo visai nekorektiškos. Jeigu kiekvienoje byloje teisėjai remtųsi tik savo išmone, patirtimi, tai griautų teisinę sistemą, nes kartais yra reikalinga pastovi, sureguliuota praktika. Aišku, kad kartais teismuose turi kilti prieštarų idėjų, keliančių didelių diskusijų visuomenėje, bet tokie sprendimai privalo būti sistemingai pagrįsti. Jei kiekvieną kartą teisėjas sugalvojęs priimtų visiškai skirtingą, nusistovėjusiai praktikai sprendimą, kiltų chaosas, kuris būtų kenksmingas tiek visuomenei, tiek ir teismų darbui.

2.2. Richard H. Weisberg ir John H. Wigmore literatūros sąrašai teisininkams

Pirmoje šio darbo dalyje buvo užsiminta apie literatūros sąrašus, kurie padeda teisininkams ugdyti jų profesines savybes, taigi yra verta analizuoti, kokius tikslus užsibrėžia mokslininkai ir koks šių sąrašų turinys.

J. H. Wigmore pristatęs teisinius romanus kaip žanrą, yra išsikėlęs iš šios literatūros kelis profesinius tikslus: 1. Skepticizmas dėl autoritetingų loginių pagrindų, kurie atrodo intuityviai neteisingi; 2. Gebėjimas susieti etiką su retorine veikla; 3. Meistriškumas klausantis ir rašant; 4. Atvirumas, perspektyvai asmenų, kurių požiūris į pasaulį išstumia juos už tradicinio teisinio supratimo sistemos ribų. R. H. Weisberg aptardamas, J. H. Wigmore sudarytą sąrašą teigia, kad nė vienas iš šių keturių tikslų, kai tik bus pasiektas, nebūtinai padarys teisininką geresniu žmogumi. Bet jei daugiau teisininkų ir teisėjų iš tikrųjų atidžiai perskaitytų pasirinktus romanus, kaip rezultatą turėtumėme geresnę teisinę sistemą (Weisberg, 2013, p. 140).

Paties J. H. Wigmore teigimu, rašytojų veikaluose atsispindi didžiuliai teisinės pažangos judėjimai. Viena žinoti, kada buvo panaikintas įkalinimas už skolą arba skaityti teisininkų biografijas. Bet visai kita yra suprasti tų laikų dvasią, suvokti, kaip veikia senosios taisyklės, suvokti jų prasmę žmonių gyvenime ir įvertinti karčius konfliktus bei jų

pamokas šiandien. Šį giliausią jų realybės pojūtį pajusime tik romanuose. Pavyzdžiui iš Charles Dickens romanų „Niūrus namai“ galime sužinoti tikrąją kanclerio teismo uždelsimo reikšmę iš „Oliverio Tvisto“, matome tikrąją policijos ir smulkaus teisingumo sistemą Londone, o „Pomirtiniai Pikviko klubo užrašai“, padeda įvertinti civilinio teisingumo techninius aspektus (Wigmore, 1923, p. 29). Taip pat autorius paliečia ir dar viena svarbų tašką. Jo manymu, romanas, tai grožinės literatūros kūrinys, kuris yra ir gyvenimo veikėjų katalogas, o teisininkas turi žinoti žmogaus prigimtį, turi suprasti jos tipus, motyvus. Viso to jis negali rasti šalia savęs ir gyvenimas nėra pakankamai ilgas, kad jis viską galėtų pažinti savo asmenine patirtimi, todėl šiam mokymuisi jis turi eiti į fantastiką, kuri yra gyvenimo portretų galerija (Wigmore, 1923, p. 31).

J. H. Wigmore kalbėdamas apie teisinius romanus aptaria ir kitą įdomų aspektą. Tai yra rašytojų informacijos ir įgūdžių šaltiniai. Iš kur jie sužinojo teises prielaidas? Kaip jie galėjo rasti ir panaudoti medžiagą savo teisinėms scenoms ir veikėjams? Šie veiksniai, žinoma, labai skyrėsi nuo atskirų darbo metodų. Tačiau apskritai galima išskirti tris grupes. 1. Tai rašytojai, kurie patys buvo teisininkai arba mokėsi teisės. 2. Rašytojai, kurie daug sužinojo iš asmeninės patirties bylinėjantis. 3. Rašytojai, kurie teisiniams epizodams ruošėsi atlikdami specialius tyrimus. Pirmajai grupei galima priskirti tokius autorius, kaip Honore de Balzac, kuriam vos pavyko išvengti šeimos troškimo visam gyvenimui jį pririšti prie teisininko stalo bei Charles Dickens, kuris kaip teisininko klerkas ir teismo metraštininkas, turėjo visą tiesioginę patirtį, kurią suteikia advokato gyvenimas, ir beveik visą išsilavinimą, kurio tuo metu buvo tikimasi iš teisininko. Antroje grupėje pirmaujantys autoriai yra James Fenimore Cooper ir Charles Reade. Atrodo, kad per antrąją jų gyvenimo pusę nė vieni metai nepraėjo be teismo proceso. Taip jie pradėjo stebėti advokatus ir vertinti jų darbą. C. Reade labiausiai susidomėjo teise tik po to, kai pats iškėlė bylą, siekdamas išgelbėti jauną draugą iš prieglaudos. Teisės jis turėjo išmokti daugiausia iš ginčų, kurių ėmėsi, ir iš savo paties nuolatinių bylų bei daugybės jo samdytų advokatų. J. F. Cooper ėmėsi bylinėtis daugiausia iš principo - gindamas autorių teises ir minties laisvę. Šis garsus romanistas, savo kartos žmonių nesuprastas ir nemėgstamas, beveik be perstojo bylinėjosi ir dauguma jo romanų su teisiniais epizodais ir personažais parašyti būtent jo bylų laikotarpiu. Pats neturėdamas teisinio išsilavinimo, jis iš prigimties kaip ir C. Reade buvo bekompromisis kovotojas už savo teises, todėl nenuostabu, kad į savo romanus, įpindavo įvairiausius teisinius epizodus. Trečiajai grupei, priklauso dauguma rašytojų, nagrinėjusių teisės sritis. Neturėdami gausios teisinių procesų patirties kaip informacijos šaltinio, jie buvo priversti specialiomis studijomis gauti jų tiesioginiam tikslui pritaikytus šaltinius. C. Reade, taip pat priklauso ir šiai grupei, nes turbūt nė vienas autorius taip sistemingai

neieškojo medžiagos veikėjų paveikslams. Jo išankstinė parlamento dokumentų ir kitų patikrintų duomenų paieška pavertė jį neįveikiamu oponentu daugybėje ginčų (Wigmore, 1923, p. 33).

Aptariant J. H. Wigmore sudarytą literatūros sąrašą, jis pateikia keturias romanų rūšis, kuriuose matomos skirtingos teisinės situacijos. Kiekvienam jo sąrašė esančiam romanui paskirta, kuri nors iš šių temų: A) romanai, kuriuose aprašoma kokia nors teismo proceso scena; B) romanai, kuriuose vaizduojami tipiški advokato ar teisėjo bruožai arba profesinio gyvenimo būdai; C) romanai, kuriuose aprašomi teisės metodai persekiojant ir baudžiant už nusikaltimus; D) romanai, kuriuose į siužetą įtraukiamas koks nors teisės klausimas, turintis įtakos veikėjų teisėms arba elgesiui. Sąrašė galima pamatyti ir tokių veikalų, kuriuose persipina kelios temos, ir aptikti ne tik tokius autorius kaip George Eliot ar Charles Dickens, bet ir žemyno rašytojus, tokius kaip Honore de Balzac, Alexandre Dumas ir Leo Tolstoy.

1 paveikslas. Dalis John Henry Wigmore 100 teisinių romanų sąrašo

A LIST OF ONE HUNDRED LEGAL NOVELS	
<p><i>Aldrich, Thomas Bailey:</i> Stillwater Tragedy. (C)</p> <p><i>Allen, Grant:</i> Miss Cayley's Adventures. (A,D)</p> <p><i>de Balzac, Honoré:</i> César Birotteau. (D) Cousin Pons. (B,D) Père Goriot. (D) Lucien de Rubempré. (A,C) Lesser Bourgeoisie. (B,D) Gobseck. (D) Colonel Chabert. (B) Commission in Lunacy. (A,B) Last Incarnation of Vautrim. (C) Start in Life. (B) Marriage Contract. (D)</p> <p><i>Becke, Louis, and Jeffrey, Walter:</i> First Fleet Family. (C)</p> <p><i>Besant, Walter:</i> St. Katherine's by the Tower. (A,B,C) For Faith and Freedom. (A,B) Orange Girl. (A,B,C)</p> <p><i>Besant, Walter, and Rice, Jas.:</i> Chaplain of the Fleet (Prison). (C,D)</p>	<p><i>Blackmore, R. D.:</i> Lorna Doone. (A)</p> <p><i>Bulwer-Lytton, Edward:</i> Eugene Aram. (A,C) Paul Clifford. (A,C)</p> <p><i>Burnett, Frances Hodgson:</i> DeWilloughby Claim. (D)</p> <p><i>Caine, Hall:</i> Deemster. (C,B) Law and the Lady (A,D)</p> <p><i>Collins, Wilkie:</i></p> <p><i>Cooper, James Fenimore:</i> Ways of the Hour. (A,B,C) Redskins. (B,C,D) Satanstoe. (D) Chainbearer. (D)</p> <p><i>Cox, E. M.:</i> The Achievements of John Caruthers. (C)</p> <p><i>Craddock, Chas. Egbert (Mary Murfree):</i> Prophet of the Great Smoky Mountain. (C)</p> <p><i>Crockett, Samuel R.:</i> The Gray Mare. (A,C)</p> <p><i>Crawford, Francis Marion:</i> Sant'Ilario. (C,D)</p>

Šaltinis: Sudaryta remiantis: J. H. Wigmore „One Hundred Legal Novels“ HeinOnline, Illinois Law Review duomenimis. Prieiga per internetą: <https://heinonline.org/HOL/Page?collection=journals&handle=hein.journals/illlr17&id=49&menub=tab=srchresults>

R. H. Weisberg kalbėdamas apie J. H. Wigmore sąrašą teigia, kad jame yra ir kūrinių, kurie neišlaikė laiko išbandymo, todėl praėjus keliems dešimtmečiams po jo išleidimo šie kūriniai prarado prasmę, net ir tie, kurie savo laiku sulaukė didelės sėkmės. R. H. Weisberg siekdamas supažindinti su savo profesijos bruožais ir bandydamas išpildyti B. N. Cardozo idėjas gerinti teisinio rašymo įgūdžius, nusprendė išplėsti ir atnaujinti J. H. Wigmore sąrašą. Labiau už viską J. H. Wigmore mėgo Viktorijos laikų romanus, tačiau naujame sąrašė Viktorijos laikų akcentus reikėjo šiek tiek apkarpyti, o XX a. teisininkai taip pat nusipelnė šviežios medžiagos. R. H. Weisberg išbraukė tokius rašytojus apie kuriuos net nebuvo girdėjęs ir pridėjo keletą papildomų teisinių romanų, kurie jo nuomone buvo praleisti, taip pat įtraukė pavardes, kurios turėjo būti J. H. Wigmore sąrašė, tačiau ten negalėjo būti, nes jie rašė tik po to, kai sąrašas jau buvo paskelbtas. R. H. Weisberg sąrašė atsirado tokios pavardės kaip Šekspyras, Albert Camus, Franz Kafka, be to R. H. Weisberg pridėjo ir teatro kūrinių (Weisberg, 2013, p. 132).

J. H. Wigmore literatūros sąrašas įkvėpė daug teisininkų skaityti jo parinktus kūrinius bei skatino kurti savo sąrašus. Nors J. H. Wigmore ir išleido savo sudarytą sąrašą praeitame šimtmetyje, jo atgarsių galime rasti ir dabar. Vienas jų, tai Jutos universiteto, teisės fakulteto profesoriaus Jorge L. Contreras 2020 m. išleistas straipsnis: „Science Fiction and the Law: A New Wigmoreian Bibliography“. Šiame straipsnyje autorius aptaria tiek J. H. Wigmore, tiek R. H. Weisberg darbus bei atlieka panašų bibliografinį tyrimą, susijusį su teise ir mokslinės fantastikos literatūra. Nors mokslinė fantastika, kaip literatūros žanras, turi savo kritikų, negalima paneigti, kad mokslinės fantastikos istorijos - knygos, apsakymai, filmai ar televizijos laidos - pasiekia didžiulę auditoriją ir, geriau ar blogiau, daro įtaką populiariam mokslo ir technologijų klausimų suvokimui ir supratimui. Taip buvo jau nuo Jules Verne laikų, bet yra ypač aktualu šiandien. J. L. Contreras pateikia teisinių mokslinės fantastikos kūrinių sąrašą, kuris apima ne tik literatūrą, tačiau ir kiną. Tarp literatūros veikalų galime rasti tokias knygas kaip Frank Herbert „Kopa“, George Orwell „1984“ ar Ray Bradbury „451° Farenheito“. Iš kino grandų sąrašė atsiduria James Cameron „Ateiviai“, Ridley Scott „Bėgantis skustuvo ašmenimis“ bei garsūs serialai kaip „Vakarų pasaulis“ ar „Juodasis veidrodis“ (Contreras, 2020, p. 18).

2.3. Praktinis literatūros pritaikymas teisėje.

Iš ankstesnių šio darbo dalių neretai gali pasirodyti, jog teisės ir literatūros judėjimas yra visiškai teorinis. Tačiau nors ir retų, pavyzdžių praktikoje yra. Šioje darbo dalyje bus aptariama ne tai, kaip literatūra padeda teisininkams įgyti žinių ar ugdyti moralines

vertybes, bet bus pasiremta realiais pavyzdžiais, kurie pasireiškia teismų sprendimais ar teisininkų profesiniais veiksmais.

Buvęs Čikagos advokatų asociacijos prezidentas Frank J. Loesch, „Illinois Law Review“ pasidalina mintimis kaip jam grožinė literatūra padėjo laimėti sudėtingas bylas. Jo nuomone, Honore de Balzac kartu su Šekspyru sugeba puikiausiai įvertinti žmogaus prigimtį. Iš H. Balzac apie žmogaus prigimtį, jis teigia, sužinojęs daugiau nei iš bet kurio kito autoriaus. Advokatas kaip pavyzdį pateikia H. Balzac novelę „Eugenija Grandė“. Ši knyga jam suteikė didelę naudą labai rimtoje sukčiavimo byloje. Kelis kartus išstudijavęs šią knygą advokatas aštuonis metus bylinėjosi teisme ir iš novelės susidarytas oponento įvaizdis padėjo jam laimėti šią bylą. Advokatas teigia, sprendęs apie to žmogaus charakterį iš to, ką buvo skaitęs Balzako knygoje „Eugenija Grandė“ ir ši patirtis jam buvo svarbi gyvenimo pamoka. Advokatas kalbėdamas apie savo karjerą pastebi ir tai, kad yra turėjęs ir tokių bylų, kuriose buvo perskaitęs visą spausdintą praktika ta tema. Tačiau iš jos negavo tiek idėjų, kiek jų gavo iš vieno klasikinio romano, kuris tiksliai apibūdino ieškovo objektą ir padėjo susidaryti šalies paveikslą. Jo teigimu, būtent grožinės literatūros kūriniai padėjo teisingai išspręsti asmenų charakterio klausimus, kurie buvo būtini pergalei. (Wigmore, 1923, p. 32)

Kalbant apie tai, kaip literatūros žinios gali būti pritaikomos teisėje negalima nepaminėti teismų darbo. Su teiginiu, jog teisėjams yra reikalingos retorikos žinios sutinka ir tokie kritikai kaip R. A. Posner. Jo nuomone, teismų sprendimams, privaloma tam tikra retorikos forma, ypač kai kalbama apie vadinamąsias sunkias bylas, kuriose sprendimai negali būti priimami remiantis vien tik teisės aktais ir kuriose nagrinėjamos sudėtingos temos, pavyzdžiui, abortai ir eutanazija. Literatūros kritikai yra retorikos specialistai, todėl jie gali padėti plėtoti tokio pobūdžio rašymą. (Oliveira, 2019, p. 402) Dauguma teisinių tekstų, pavyzdžiui, normos ir sutartys, neturi per daug rūpintis forma, nes jiems nereikia nieko įtikinti, kadangi jie kyla iš valstybinės valdžios arba iš šalių valios autonomijos. Tačiau teisėjų sprendimai yra ne kas kita kaip retorika, kuria bandoma įtikinti adresatus, remiantis įvairiais kriterijais. Dėl šios priežasties teisėjams būtų naudinga iš literatūrinio rašymo pasimokyti tokių vertybių, kaip teisingas žodžių vartojimas, argumentacijos sluoksnių kūrimas, kas galėtų padėti pagrindus aiškinant sunkias bylas.

Žvelgiant į konkrečius pavyzdžius, galime rasti keletą bylų, kuriose aiškiai matoma literatūros įtaka. Pavyzdžiui, byloje Coy prieš Ajovą teisėjas Scalia, rašydamas apie žodžio „konfrontuoti“ apibrėžimą, jį pagrindė panaudodamas eilutę iš Šekspyro knygos „Ričardas II“. Scalia apibūdino šio žodžio etimologiją bei pacitavo Šekspyrą, kuris apibūdino

konfrontacijos prasmę, Ričardo Antrojo žodžiais: „Tuomet sukvieskite juos pas mus – akis į akį, ir suraukę kaktas, patys išklausysime kaltintojo ir kaltinamojo laisvą kalbą“ (Coy v. Iowa, 1988). Šis apeliavimas į Šekspyrą yra tarsi apeliavimas į žodyną ar istoriją. Tačiau tai ne vienintelis pavyzdys, kai teisėjai remiasi Šekspyro citatomis. Indijos teisme, teisėjas HL Dattu kalbėdamas apie tai, kad asmens laisvė yra brangintina teisė bei viena iš vertingiausių pagrindinių teisių, kurias šios šalies piliečiams garantuoja Konstitucija, teisėjas pacitavo Šekspyrą, kuris yra rašęs kad „Žmogus yra savo laisvės šeimininkas“. Kiti teismai pasuko dar įdomesniu keliu, pavyzdžiui, Kalkutos aukščiausiasis teismas, lygino teisėjo nutartį dėl prašymo priteisti išlaikymą su Šekspyro pjese „Venecijos pirklys“ (Knot Between Law And Literature, 2023).

Teismų praktikoje randama pavyzdžių ne tik kai teisėjai cituoja literatūros kūrinius, bet ir kai savo sprendimuose įpareigoja šalis skaityti. Pavyzdžiui, Argentinos teisėjas Ricardo Dutto byloje dėl vaikų globos, priėmė sprendimą tėvams tris mėnesius, kartą per savaitę atvykti į teismo patalpas ir skaityti savo vaikams „Mažąjį Prinčą“. Abejims tėvams buvo priskirta po vieno iš vaikų priežiūra, tačiau dėl nesibaigiančių pykčių, broliai visai negalėjo matytis. Teismo sprendimas nors ir buvo beprecedentis ir novatoriškas vis tiek vertinamas labai palankiai, nes jame užtikrinami ne kažkurio iš tėvų, o vaikų interesai (Judge Orders Fighting Parents..., 2014). Panašiu sprendimu pasibaigė ir Didžiojoje Britanijoje vykusio byla, kurioje teisėjas nurodė neonacių nusikaltėliui skaityti klasikinę literatūrą arba jam gresia kalėjimas. Teisėjas, siekdamas atidėti dvejų metų laisvės atėmimo bausmės vykdymą, nurodė perskaityti literatūros klasiką, įskaitant Jane Austen bei Charles Dickens (Judge orders neo-Nazi terror offender..., 2021).

Nors ir šioje dalyje pateikiama pavyzdžių kaip teisėjai naudoja literatūros kūrinių citatas argumentuodami savo sprendimus, tokių atvejų kiekis yra ypač mažas. Profesorius Matthew Todd Henderson yra išleidęs tyrimą „Citing Fiction“, kuriame apibrėžia kaip dažnai teisėjai cituoja literatūros kūrinius savo sprendimuose. Literatūros citatos JAV federalinių apeliacinių teismų sprendimuose pasitaiko itin retai - tik maždaug 1 iš 10 000 federalinių apeliacinių bylų. Istorijos, ekonomikos ir kitų socialinių mokslų tekstų citavimas yra ženkliai didesnis už grožinės literatūros citavimą. Kaip pavyzdį galima paminėti, dvejų garsių ekonomikos mąstytojų – John Stuart Mill ir Paul Samuelson pavardes, kurių citatų buvo maždaug tiek pat, kiek visų romanistų ir grožinės literatūros kūrinių. Tyrimo metu taip pat nustatyta, kad grožinės literatūros kūriniai ne tik retai cituojami, bet ir visų pirma yra šiuolaikinis reiškinys: daugiau kaip 80 proc. citatų yra bylose, išnagrinėtose nuo 1970 m. Šis grožinės literatūros kūrinių citatų skaičiaus augimas

atitinka nuo to laiko išaugusį federalinių bylų skaičių. Jei citavimas būtų normalizuotas pagal bendrą sprendimų skaičių, susidarytų šiek tiek kitoks vaizdas. Žvelgiant bendrai, teismų sprendimuose yra itin retai cituojami grožinės literatūros kūriniai. Mažiau nei pusėje procento visų apeliacinių sprendimų yra nuorodos į literatūros kūrinį. Teisėjai cituodami įvairius literatūros kūrinius, numato skirtingus tikslus. Ar tai būtų siekiant padėti skaitytojui suprasti teisinio termino apibrėžtį, ar sukelti skaitytojui gailestį dėl sunkios bylos šalies ar klausimo padėties (Henderson, 2008, p. 174). Nors iš aptarto tyrimo ir neatrodo, kad literatūros įtaka yra reikšminga teismų sprendimams, bet aktualu ir tai, jog ne visada teisėjų pozicijose aiškiai atsispindi šios žinios. Juk ne kiekviename sprendime teisėjas remsis ir cituos literatūros autorius, tačiau jis gali naudotis žiniomis, kurių skaitytojas gali ir nepamatyti. Nėra įmanoma įvertinti kokią įtaką teisėjų darbui daro jų retorikos žinios ar literatūrinis išprusimas, tačiau judėjimo šalininkų akimis, šių aspektų išmanymas teisėjams yra be galo svarbus.

Apskritai, vertinant teisės kaip literatūros srities esmę Donatas Murauskas savo straipsnyje „Teismo sprendimas – tai pasakojimas ar statistika? Konstitucinio Teismo sprendimo aiškumo standarto svarba skaitmenizuojant teismų procesus“, labai tiksliai išskiria teisės kaip pasakojimo arba teisės naratyvumo naudą. Kiti autoriai, pavyzdžiui, María José Falcón y Tella savo knygoje „Teisė ir literatūra“ irgi plėtoja teisės kaip naratyvo idėją, kuri iš esmės ir patenka po teisės kaip literatūros sąvoka (Falcon y Tella, 2015, p. 52). D. Murauskas aptardamas naratyvą kaip teisės komunikavimo formą išskiria du aspektus. Pirma, tai teismų sprendimai, kuriuose remiamasi pasakojimo kriterijais atveria didelį potencialą naudotis teisės ir literatūros judėjimo įžvalgomis, įtraukiant svarbius kokybiškos literatūros kriterijus kaip galimus pagalbinius teismo sprendimo motyvų vertinimo kokybinius rodiklius. Akcentuodamas Konstitucinio Teismo praktiką, autorius teigia, kad tokiu atveju Konstitucinis teismo sprendimo aiškumo standartas gali būti suprantamas kaip tinkamas ir įtikinamas pasakojimas. Antra išryškinama mintis, tai teismo sprendimo kaip nuoseklaus pasakojimo idėjos konfliktas su statistinės analizės pagrindu priimamo sprendimo idėja. Todėl, autoriaus nuomone, teismo sprendimas kaip pasakojimas dar labiau išryškina konstitucinio teismo sprendimo aiškumo standarto svarbą, ypač atsižvelgiant į grėsmes kylančias iš teismų procesų skaitmeninimo (Murauskas, 2022, p. 241).

3. TEISĖS VAIDMUO LITERATŪROJE

Teisės literatūroje kryptis nagrinėja teisės vaizdavimą eilėraščiuose, apsakymuose, romanuose ir kituose literatūros tekstuose. Per knygas galime išvelgti teisės vertę bei įvertinti teisės poveikį visuomenei. Ji verčia mus giliau mąstyti apie save ir savo bendruomenę. Lyginant teisę ir literatūrą, galima teigti, kad teisės idėja - reguliuoti žmonių santykius. Literatūra dokumentuoja žmogiškąsias patirtis bei santykius ir artikuliuoja juos kūrybinės laisvės balsu. Teisė ir literatūra leidžia pažvelgti į mūsų įgimtą sudėtingumą, su kuriuo gyvename kiekvieną dieną bei jį pajusti. Tiek teisė, tiek literatūra turi tą patį tikslą. Abi jos įpareigotos idealizuoti žmones ir visuomenę, jų pagrindinis vaidmuo - modifikuoti žmonių pasaulį. Literatūra įkvepia žmonių protus ir leidžia mums fantazuoti apie etišką ir taikų pasaulį. Pagrindinis literatūros tikslas - ugdyti vaizduotę. Tačiau ji yra daugiau nei vien istorijos. Jos dėka galime įsijausti ir į atšiauriausius bei sunkiausius gyvenimus (Relationship of literature and law, 2021).

Madridito Universiteto teisės filosofijos profesorė María José Falcón y Tella teisę literatūroje apibūdina kaip kritinį požiūrį į teisę iš literatūros perspektyvos. Literatūros kūrinys gali būti kritiškai nagrinėjamas teisės aspektas būtent todėl, kad jis analizuojamas be konteksto ir būdo, kurį pateikia pati teisė. Be to, kaip jau minėta, teisę galime vertinti ne tik kaip istoriją, bet išvelgti ir tai, kad teisė yra pagrindinė daugelio literatūrinių pasakojimų tema (Falcon y Tella, 2015, p. 52). Tai atsispindi tam tikruose universaliuose literatūros kūriniuose, kurie toliau aptariami kitoje darbo dalyje.

Toliau apžvelgiami keletas žymių literatūros klasikos kūrinių, kuriuose pasirodo teisiniai aspektai. Nėra siekiama atlikti labai detalios kiekvieno iš šių kūrinių analizės, nes kiekvienas kūrinys galėtų būti atskiro rašto darbo nagrinėjimo objektas. Vietoj to siekiama iš toliau pažvelgti į šiuos šedevrus, dėmesį sutelkiant tik į jų teisinius bruožus ir praleidžiant aspektus, susijusius su kitomis kūrinio temomis.

3.1. Franz Kafka „Before the Law“

Franz Kafka yra laikomas viena svarbiausių XX a. literatūros figūrų. Jo romanuose ir apsakymuose susilieja realizmo ir fantastikos elementai. Paprastai jo kūriniuose atsiskyrėliai veikėjai susiduria su keistomis ar surrealistinėmis bėdomis ir nesuprantamomis socialinėmis-biurokratinėmis galiomis. F. Kafka turėjo didelių nuogastavimų dėl savo kūrybos, todėl prieš mirtį pareikalavo sunaikinti visus neišleistus savo rankraščius tačiau jo draugas Max Brod, nepaisė jo nurodymų ir išleido romanus

„Procesas“, „Pilis“ ir „Amerika“. „Procesas“, kartu su apsakymu „Metamorfozė“ yra laikomi vieni žymiausių F. Kafkos darbų (Works of Franz Kafka, 2023).

F. Kafka dar būdamas gyvas 1915 m. išleido trumpą alegorinę istoriją „Before the Law“, kuri vėliau tapo ir žymiojo romano „Procesas“ dalimi. „Before the Law“ tai vienas pavyzdžių, kaip literatūros kūriniams galima paskatinti apmąstymus apie teisę. Istorija prasideda žodžiais: „Priešais teisę sėdi durininkas...“. Prie durininko priėjęs kaimietis prašo leisti patekti į teisę, kurios vartai palikti atviri, kad jis galėtų pro juos pažvelgti. Tačiau durininkas sako, kad šiuo metu negali leisti žmogui įeiti, ir verčia jį laukti visą gyvenimą. Jau būdamas prie mirties, kaimietis paklausia durininko, kodėl per visus tuos metus niekas kitas neprašė čia įeiti. Durų sargas atsako, jog niekas kitas čia niekada negalėjo būti įleistas, nes šie vartai buvo padaryti tik šiam žmogui ir tuomet uždarė vartus. Šios istorijos skaitytojui iš karto peršasi mintis, kad teisė turėtų būti ne apie tai. Juk teisės prieinamumas ir suprantamumas laikomi pagrindinėmis šios profesijos vertybėmis. Žmonės turi būti įleidžiami į vidų, net jei viduje viskas nėra taip tvarkingai ir švariai išdėstyta, kaip galima tikėtis. Vartų sargas privalo įsileisti žmones ir leisti jiems pamatyti, kas yra viduje, net jei tai gali sumažinti jo, kaip sargo, galią (Bianchi, 2016, p. 241).

„Before the Law“, kuris buvo parašytas maždaug tuo metu, kai Kafka rašė „Procesą“, galima analizuoti kaip šio ilgesnio kūrinio sutrumpintą variantą, kuriame pagrindinė 200 puslapių romano prasmė suguldyta vos į kelis puslapius. Panašiai kaip pagrindinis veikėjas „Procese“ bando prasiskverbti į įstatymo neaiškumus ir sudėtingumą, žmogus iš kaimo „Before the Law“ ateina į „teisę“, vaizduojamą kaip tam tikrą fizinę erdvę, esančią už saugomų durų, tikėdamasis, kad bus į ją įleistas ir ją supras. Tačiau to jis nesugeba padaryti iki pat savo mirties. Literatūros kritikas, Mark Spilka, teigia, kad Kafka pasaulį iš esmės suprato vaikiškai. Vaikai irgi nesupranta kankinančio biurokratizmo ir teisinio proceso reikšmės ir iš karto įžvelgia tokių procesai žalą. Taigi tam tikra prasme „Before the Law“ yra tarsi mįslė be sprendimo, kuri turi būti tokia pat neįkandama, kaip ir joje aprašomas procesas. Jis yra žaismingas ir specialiai nuviliantis. Kaip ir pati teisė kūrinio veikėjui, „Before the Law“ lieka nesuprantamas (A Summary and Analysis..., 2023).

3.2. George Orwell „1984“

G. Orwell buvo britų rašytojas, literatūros kritikas, žurnalistas, labiausiai žinomas dėl tokių kūrinių kaip „Gyvulių ūkis“ bei „1984“. Būtent pastarajame yra paliečiamos įvairios teisinės problemos. G. Orwell vaizduoja tobulą totalitarinę visuomenę, kurioje valdantieji, turi absoliučią valdžią. Knyga buvo parašyta 1948 m. ir turėjo parodyti skaitytojams, kad

jos istorija atspindi artimiausios ateities galimybę: jei totalitarizmui nebūtų priešinamasi, kai kurie romane aprašyti pasaulio variantai gali tapti realybe. G. Orwell vaizduoja būseną, kurioje vyriausybė stebi ir kontroliuoja kiekvieną žmogaus gyvenimo aspektą tiek, kad veikėjas gali būti nubaustas net ir už nelojalias mintis. Valdanti partija savo piliečiams kontroliuoti naudoja daugybę metodų (pavyzdžiui, psichologinė manipuliacija, istorijos bei informacijos kontrolė ir kt.), kiekvienas iš jų yra svarbi romano tema. (The Dangers Of Totalitarianism, 2020)

Vienas iš aktualiausių teisinių klausimų romane yra visos teisės struktūros suvokimas. Knygos protagonisto Vinstono Smito nuomone, totalitarinėje Okeanijoje iš viso nėra jokios teisės. Niekas negali būti neteisėta, nes įstatymai nebeegzistuoja. Tačiau, jei Vinstonas būtų sučiuptas rašantis savo mintis dienoraštyje, jam galėtų būti įvykdyta mirties bausmė arba paskirti 25 metai priverstinio darbo. Minčių policija turi neribotą galią įgyvendinti partijos pažiūras ir ideologijas, o jei kas nors prieštarauja šioms ideologijoms arba neatitinka partijos pažiūrų, tokios mintys yra laikomos neteisėtomis. Žvelgiant iš kito taško, mintys, kad jokie įstatymai Okeanijoje neegzistuoja nėra visai teisingos, nes nepaisant to, Vinstonas vis tiek gali būti nubaustas, jei įvykdo apgalvotą nusikaltimą, o galiausiai tai paneigia prielaidą, kad nėra jokios teisinės sistemos, nes kai kurie dalykai yra laikomi neteisėtais. Taigi teisė, nesvarbu, parašyta ar nerašyta, nuosekli ar ne, Okeanijoje egzistuoja kaip ji egzistavo bet kuriuose kituose realiuose totalitariniuose režimuose praeityje (Orwell's 1984 and the body..., 2018). Nors režimas Vinstonui ir atrodė represyvus, jį daug labiau trikdė melas, istorijos perrašinėjimas ir faktų iškraipymas, kuriais buvo siekiama įvilioti pavaldžias mases. Vinstonas būdamas Tiesos ministerijos darbuotojas dažnai buvo atsakingas už informacijos redagavimą ir perrašymą. Jis iki skausmo suvokė, kaip manipuluojama tiesa. G. Orwell aiškiai parodijuoja sovietinį režimą ir savo darbe sukuria tokią Okeaniją, kurioje nėra ir nereikia teisininkų. Nuo Didžiojo brolio iki minčių policijos eina tiesioginė linija. Futuristinė naujovė šiuo atveju yra ta, kad Okeanija yra beveik pasaulinė bendruomenė, o ne provinciali feodalinė visuomenė, kurioje valdžia ir teisės aktų vykdymas yra labai mažo asmenų rato rankose.

JAV teisės profesorius Ransford C. Pyle analizuodamas „1984“ teigia, kad iš tikrųjų G. Orwell vizija yra artima tikrovei. Masės neabejotinai priklauso nuo tų, kurie manipuluoja jų smegenimis, užgaidų. G. Orwell, regis, suprato, kad šiuolaikinės technologijos gali paversti visą bendravimą tam tikra pramoga ir taip kontroliuoti mūsų mąstymą. Jis buvo visiškai teisus, įsivaizduodamas „teleekraną“ kaip esminę mąstymo kontrolės priemonę ir matė jį ne tik kaip propagandos, bet ir kaip šnipinėjimo priemonę.

Televizijos programos, autoriaus teigimu, padarė tai, ką Okeanijoje turėjo padaryti kalba, t. y. susiaurino mūsų žodyną tiek, kad apie neatidėliotinas, bet nereikšmingas problemas esame linkę mąstyti labai ribotai. Ji susiaurina patį gyvenimą iki nedidelio svarbių problemų rato (Ransford, 1984, p. 174).

Jei G. Orwell rašytų šiandien, jo pranašystės dėmesio centre būtų kompiuteris. Visi Didžiojo brolio turimi prietaisai buvo niekis, palyginti su kompiuteriu, kuris puikiai valdo informacijos srautą ir jos apdorojimą. Šis poveikis yra jaučiamas ir teisėje. Teisiniai tyrimai gali nustoti būti kūrybine ir tapti grynai mechanine užduotimi, palikta kompiuteriams. Įdomu pastebėti ir tai, jog mūsų požiūris į kompiuterį ir tai, ką jis gali padaryti, primena tikėjimą. Į tai mus iš anksto nuteikė mūsų tradicinė meilė ir pagarba mokslui bei technologijoms. Nors tokie teiginiai ir gali atrodyti visai nerealistiški, tačiau turime pagrindo baimintis, kad atsisakysime savo laisvos valios ir perduosime ją mašinoms, kurios gali visiškai monopolizuoti informaciją. Iš „1984“ galima pasimokyti, kad įsitikinimais galima pilnai manipuliuoti, kai valdžia yra rankose tų, kurie kontroliuoja informacijos sklaidą.

3.3. Harper Lee „Nežudyk strazdo giesmininko“

Harper Lee knyga „Nežudyk strazdo giesmininko“ 1961-ais metais buvo apdovanota Pulicerio premija, ir net prabėgus daugiau nei pusei amžiaus vis dar išlieka aktuali. Nors romanas ir nėra autobiografinis, galime rasti nemažai sąsajų su autorės gyvenimu. Autorės tėvo atitikmeniu knygoje galima laikyti Atiką Finčą, kuris kaip ir jos tėvas buvo teisininkas, ir, kaip pati autorė pasakojo ji sėdėdavo teismo salėje ir stebėdavo, kaip tėvas bylinėjasi ir kalba su prisiekusiaisiais. „Nežudyk strazdo giesmininko“ galima rasti bent tris bylas, kurios atitinka realius ginčus autorės aplinkoje. Septyneri metai iki Harper Lee gimimo jos tėvas gynė du juodaodžius, apkaltintus žmogžudyste. Tuo metu mintis, kad toks žmogus kaip Lee atstovautų juodaodžiams, anaiptol nebuvo nenormali ar neįprasta, nors ir ne tipiška. Šiems žmonėms buvo įvykdyta mirties bausmė, o autorės tėvas buvo taip įskaudintas, kad daugiau niekada nesiėmė baudžiamosios bylos. Kitų dviejų bylų nagrinėjimai vyko Harper Lee vaikystėje. Abi jos buvo susijusios su išprievartavimu. Nepagrįsti juodaodžių kaltinimai tapo pilietinių teisių judėjimo priežastimi. Harper Lee tėvas aktyviai siekė apsaugoti teisiųjų interesus, tad nekeista, jog jo darbai sudomino ir dukrą (Levy, 2015).

Analizuodama Harper Lee knygą „Nežudyk strazdo giesmininko“ teisės profesorė Maureen E. Markey teigia, kad ji yra teisės ir literatūros klasika, labai mėgstama ir

vertinama dėl savo universalių temų. Tai giliai paveiki drama, atskleidžianti žmogaus elgesio esmę - tiek kilnaus, tiek niekšiško. Kadangi Atikas Finčas labiau nei bet kuris kitas tikras teisininkas yra asmeninio ir profesinio tapatumo, kurio siekia dauguma teisininkų, pavyzdys, romanas padarė didžiulę įtaką daugelio teisininkų gyvenimui. Profesijoje, kuri dažnai stereotipiškai apibūdinama kaip godi, amorali ir nerūpestinga, Atikas atstovauja transcendentinėms moralinėms vertybėms, tradiciškai pripažįstamam prigimtines teisės požiūriui į pasaulį ir pagarbai teisės viršenybės principui, atsispindinčiam pozityviojoje teisėje. Atikas taip pat įtaigiai vaizduoja moralinę drąsą, kurios reikalauja etiškas žmogus, susidūręs su giliai ydingomis socialinėmis normomis, prieštaraujančiomis prigimtinėi ar pozityviajai teisei. Atikas leidžia mums patikėti, kad ir mes, susidūrę su panašiomis moralinėmis dilemomis, galėtume elgtis taip pat garbingai (Markey, 2010, p. 2).

Romanas „Nežudyk strazdo giesmininko“ formuoja įsitikinimą, kad žmogų palaiko ir tobulina gera pozityvioji teisė. Civilizacija remiasi pagarba teisei, o vienintelė tikra apsauga nuo žmogiškosios prigimties išsišokimų yra įstatymo viršenybė. Knygoje išvelgiama aiški problema, nes Atikas Finčas vadovausi moralės įstatymu, kuris kyla iš racionalaus mąstymo ir kuris atsispindi mūsų konstitucinėse lygybės, teisingumo, sąžiningumo, laisvės ir pagarbos teisei valstybei garantijose. Tačiau šie demokratiniai principai yra nesuderinami su pozityviaja teise ir bendruomenės, kurioje gyvena ir dirba Atikas, socialinėmis normomis.

Vis dėlto, galiausiai, romanas „Nežudyk Strazdo Giesmininko“ yra optimistinis. Žinoma, kovoje tarp prigimtines teisės vertybių ir prieštaringų kultūrinių normų tenka nemažai aukų: Tomo mirtis, rasizmo plėtra ir vaikų, kadaise tikėjusių, jog visas pasaulis yra toks pat geras, kaip ir jų tėvas, Atikas Finčas, nusivylimas. Tačiau nuolatinį romano populiarumą reikia sieti su advokato kaip herojaus įvaizdžiu, kuris kažkada tolimoje praeityje gynė tiesą, brangesnę už gyvybę. Vilties suteikia tai, kad skaitytojus traukia toks gerumas (Markey, 2010, p. 2).

Reziumuojant šią dalį atsiskleidžia tai, jog literatūros kūriniuose galima atrasti begalę aktualių teisinių temų. Pažiūrėjus giliau į vieną problemą atsiranda dar daugiau kitų. Negana to, literatūroje taip pat siūlomos priemonės, kurias galima panaudoti teisiniuose argumentuose. Jos gali pagerinti teisinių argumentų įtikinamumą, net jei ir yra naudojamos tik kaip dekoratyviniai elementai.

4. TEISĖS IR LITERATŪROS APRAIŠKOS ŠIOMIS DIENOMIS

Praeitose darbo dalyse aptariama, kaip vystėsi teisė ir literatūra, kokia yra teisės ir literatūros sankirtos nauda ir kaip pasireiškia jos kritika. Iš aptartų aspektų nesunku pastebėti, jog daugiausia kalba eina apie XX a. parašytus mokslinius darbus, straipsnius. Aptariama kritika bei praktika irgi nėra pastarųjų metų. Išanalizavus nemenką kiekį šaltinių, peršasi klausimas, ar teisės ir literatūros reiškinyje gyvuoja taip pat stipriai kaip ir prieš 50 metų?

4.1. Mokslinės literatūros tendencijos teisės ir literatūros tema

Vienas iš būdų atsakyti į šį klausimą tai mokslinės literatūros tyrimas. Vadovaujantis informaciniais šaltiniais yra nustatoma kiek darbų buvo parašyta teisės ir literatūros tema ir kaip kito šių darbų kiekis. Išanalizavus šias tendencijas galima matyti ar pakito teisės ir literatūros kaip mokslinės analizės objekto reikšmė.

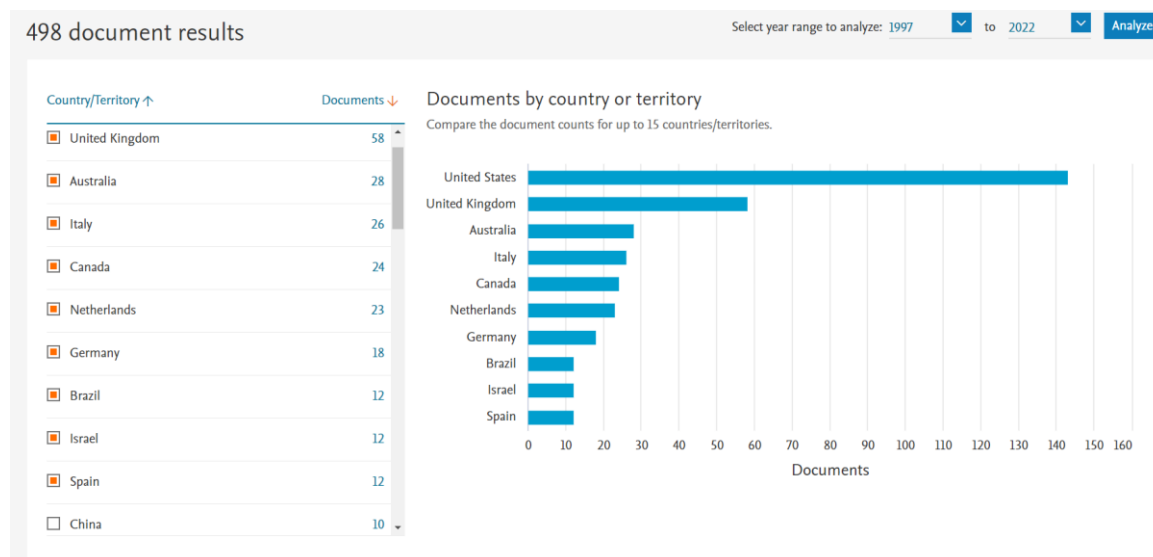
Tiriant mokslinę literatūrą atsižvelgiama į internetinius portalus, kuriuose pateikiami duomenys apie parašytus mokslinius darbus. Šio tyrimo metu išanalizuoti paieškos rezultatai, keliuose internetiniuose portaluose įvedus žodžių junginį „law and literature“. Tiriant šią informaciją pasirenkami straipsniai ir knygos susiję tik su teisės bei literatūros mokslais. Analizuojami tik rezultatai, kurie atitinka pasirinktą žodžių seką.

Pirmasis tyrimas, kuris labai aktualus teisės ir literatūros tendencijoms nustatyti, tai kuriose valstybėse šis reiškinyje yra labiausiai paplitęs. Iš pateiktų duomenų matome, jog JAV yra ta valstybė, kurioje yra daugiausiai mokslinės literatūros šia tema. Tiek Scopus (2 pav.), tiek Web of Science (3 pav.) pateikia panašią informaciją, kuri neturėtų stebinti, nes kaip ir dauguma šaltinių teigia, JAV šis judėjimas veikia aktyviausiai. Vis dėlto, juk ten ir vyko sparčiausias jo vystymasis bei plėtra. Europoje daugiausiai mokslinės literatūros šia tema parašyta Didžiojoje Britanijoje. Tokią ženkliai atskirtį nuo kitų Europos valstybių (grafikuose matoma, jog Didžiosios Britanijos darbų kiekis kone trigubai lenkia kitą artimiausią Europos valstybę) galėtų lemti ypač gausi ir visame pasaulyje pripažįstama britų grožinė literatūra. Iš pateiktų rezultatų, taip pat galime pastebėti, jog daugiausiai mokslinės literatūros parašyta valstybėse, kuriose vyraujanti kalba yra anglų. Tai gali reikšti kelis dalykus – arba kitose anglakalbėse valstybėse buvo jaučiama JAV įtaka šiuo klausimu (juk kitas valstybes daug lengviau gali pasiekti mokslinė literatūra, kuri parašyta ta pačia kalba), arba tai grožinės literatūros reikšmė, kadangi nemaža dalis žymiausių

pasaulio klasikinės literatūros kūrinii yra būtent anglų kalba (pavyzdžiui, „Mobis Dikas“, „Robinzonas Kruzas“, „Rugiuose prie bedugnės“ ir kt.) (The 100 best novels..., 2015).

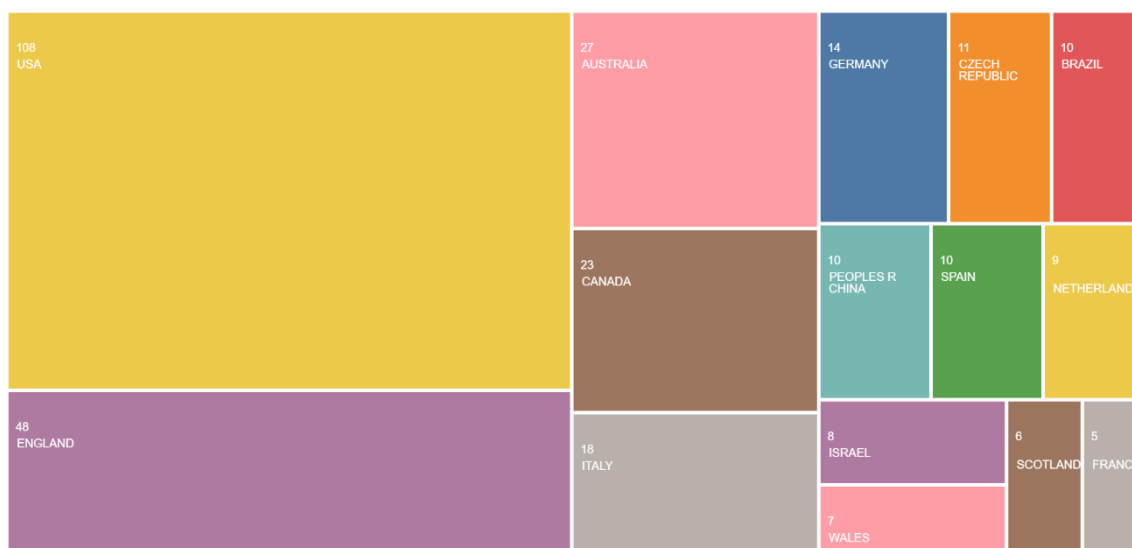
Mokslinės literatūros susijusios su teise ir literatūra paplitimas skirtingose valstybėse

2 paveikslas. Mokslinės literatūros, kurioje yra terminas „teisė ir literatūra“ paplitimas skirtingose valstybėse

Šaltinis: Sudaryta autoriaus remiantis: Scopus duomenimis. Prieiga per internetą: <https://www.scopus.com/>

Mokslinės literatūros susijusios su teise ir literatūra paplitimas skirtingose valstybėse

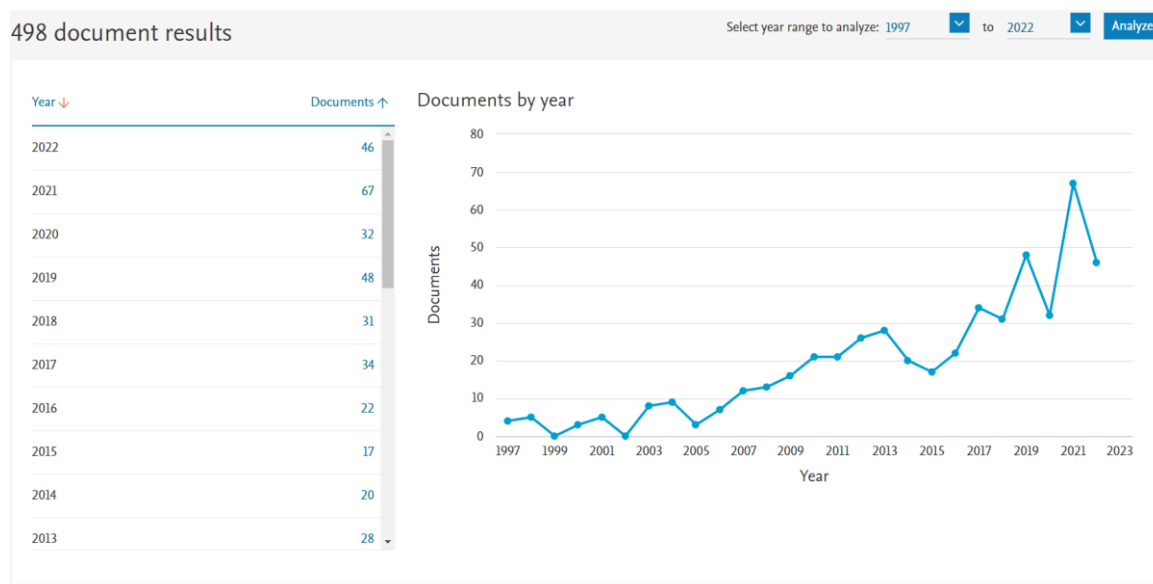

3 paveikslas. Mokslinės literatūros, kurioje yra terminas „teisė ir literatūra“ paplitimas skirtingose valstybėse

Šaltinis: Sudaryta autoriaus remiantis: Web of science duomenimis. Prieiga per internetą: <https://www.webofscience.com>

Kita tyrimo dalis, kurią galima laikyti svarbiausia, analizuojant teisės ir literatūros plėtros tendencijas, tai mokslinių šaltinių paplitimas laike. Parašytas mokslinių darbų kiekis, parodo, kiek aktuali yra aptariama tema, kada ji daugiausiai aptarinėjama ir pan. Tarp Scopus (4 pav.) ir Web of Science (5 pav.) pateikiamų duomenų vėl matosi koreliacija, tačiau rezultatai iš dalies ir skiriasi.

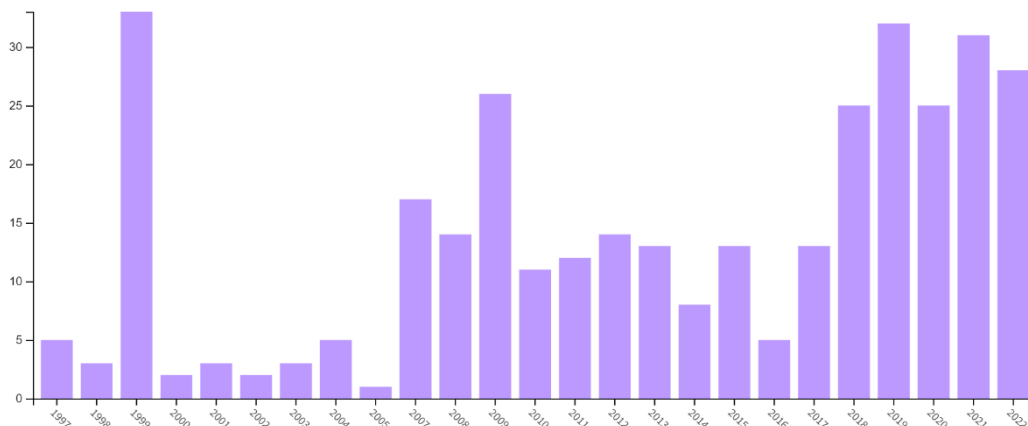
Mokslinės literatūros susijusios su teise ir literatūra paplitimas laike

4 paveikslas. **Mokslinės literatūros, kurioje yra terminas „teisė ir literatūra“ paplitimas skirtingu laikotarpiu**

Šaltinis: Sudaryta autoriaus remiantis: Scopus duomenimis. Prieiga per internetą: <https://www.scopus.com/>

Mokslinės literatūros susijusios su teise ir literatūra paplitimas laike

5 paveikslas. Mokslinės literatūros, kurioje yra terminas „teisė ir literatūra“ paplitimas skirtingu laikotarpiu

Šaltinis: Sudaryta autoriaus remiantis: Web of science duomenimis. Prieiga per internetą: <https://www.webofscience.com>

Iš pateiktų statistinių duomenų atsiskleidžia tai, jog šios informacijos sistemos randa ženkliai daugiau parašytų darbų teisės ir literatūros tema per paskutiniuosius 5-6 metus, lyginant su XXI a. pradžia. Nors tarp šių duomenų bazių galima rasti ir skirtumų, pavyzdžiui, Scopus paieškose 1999 m. nebuvo rasta nei vieno darbo, o Web of Science duomenimis, tais pačiais metais darbų rasta daugiau nei 30. Tačiau iš abiejų grafikų matoma ir tai, jog maždaug nuo 2007 m. darbų pagausėjo, o praėjus dar dešimtmečiui šia tema pradėta rašyti kaip niekad anksčiau.

Žvelgiant giliau į šiuos rezultatus, verta analizuoti ir tai, kokie moksliniai darbai šia tema yra aktualiausi. Atsižvelgiant į labiausiai cituojamą literatūrą, Scopus ir Web of science pateikia ne vienodus rezultatus. Web of science pateikia informaciją, jog labiausiai cituojamas leidinys jų puslapyje teisės ir literatūros tema yra 2013 m. Jeffrey Miller knyga „The Structures of Law and Literature: Duty, Justice, and Evil in the Cultural Imagination“. Šis darbas siekia parodyti, kad teisė ir literatūra kyla iš tų pačių kultūrinių impulsų. Knygoje pateikiamas unikalus požiūris į šią temą, apimantis tiek teisę literatūroje, tiek teisę kaip literatūrą. Knygoje neapsiribojama įprastai šioje srityje tyrinėjamais Charles Dickens, Franz Kafka, Harper Lee kūriniais, bet yra nagrinėjami ir bibliniai pasakojimai apie Mozę,

Pietų Afrikos ir Prancūzijos literatūra, taip pat kūriniai jidiš ir hebrajų kalbomis. Knygoje taip pat nagrinėjama teisinė leksika kaip dialektas savo paties sukurtoje visatoje, o visas darbas suteikia naujų dimensijų teisės ir humanitarinių mokslų kultūrinei sąveikai (Miller, 2013). Scopus informacinėje bazėje net 417 kartų cituotas Joseph R. Slaughter leidinys „Human Rights, Inc.: The world novel, narrative form, and international law“. Šioje istorinės bei ideologinės romanų ir žmogaus teisių tarpusavio priklausomybės studijoje autorius parodo, kad XX a. literatūros iškilimas ir tarptautinių žmogaus teisių vystymasis yra susiję reiškiniai. Apžvelgdamas supratimą apie teisės ir literatūros santykį, J. R. Slaughter teigia, kad ši analizė meta iššūkį tradicinėms tiek tarptautinės teisės, tiek romanuose skleidžiamoms istorijoms. Autorius parodo kaip romanai ir teisė yra bendrininkai šiuolaikiniuose globalizacijos projektuose: kolonializme, neoimperializme, humanitarizme ir tarptautinio vartotojiško kapitalizmo sklaidoje. J. R. Slaughter savo knygoje kelia svarbius praktinius ir etinius klausimus, su kuriais turime susidurti tiek gindami žmogaus teises, tiek skaitydami grožinę literatūrą (Slaughter, 2007).

Reziumuojant ir vertinant statistinius rodiklius, reikia įvertinti keletą fundamentalių veiksnių. Nors grafikai parodo, kad vis daugiau yra parašoma teisės ir literatūros tema, svarbu pastebėti tai, kad šie skaičiai nėra dideli. Scopus duomenimis, buvo iširta 498, o Web of Science 368 mokslinės literatūros šaltinių. Todėl, nors ir atrodo, jog temos plėtra vyksta tikrai intensyviai, pasiekus aukštumas, teisės ir literatūros tema buvo parašyta iki 70 mokslinės tematikos darbų per metus, kas žvelgiant į viso pasaulio kontekstą, nėra daug. Taip pat, analizuojant tyrimo rezultatus reiktų atsižvelgti į dar kelis aspektus. Pirmas, tai internetinių portalų pateikiamų duomenų tikslumas. Lemiamą reikšmę mokslinių darbų pagausėjime galėjo nulemti spartus technologijų vystymasis, bei mokslo darbų skaitmenizavimas. Tokios priežastys galėjo nulemti ir tai, jog XX a. laikotarpiu darbų kiekis aptariama tema buvo itin menkas, o tai gali tiesiog reikšti, kad šie darbai nebuvo skaitmenizuoti. Antra, problema, dėl kurios nebūtinai duomenys yra tikslūs, tai paieškos forma. Sudėtinga atrinkti tikslius duomenis, kai paieškos portalai pateikia rezultatus pagal raktinius žodžius, tai gali reikšti, kad nors ir šaltiniuose yra paminėtas aptariamas žodžių junginys, pats šaltinis nebūtinai bus tik apie teisės ir literatūros reiškinį. Nors šie veiksniai ir daro didelę įtaką, negalime pabėgti nuo fakto, jog statistika visiškai paneigia teiginį, kad teisė ir literatūra klestėjo tik XX a., kadangi šiuo metu yra parašoma ženkliai daugiau darbų teisės ir literatūros tema, nei anksčiau.

4.2. Teisės ir literatūros paplitimas universitetuose

Kitas svarbus aspektas, tiriant teisės ir literatūros reikšmę dabartiniu metu, tai kiek plačiai dabar yra dėstoma apie teisės ir literatūros sankirtą. Analizuojant šio studijų dalyko paplitimą, atsižvelgiama į tai ar jis dėstomas prestižiniuose pasaulio universitetuose. QS Top Universities kasmet sudaro geriausių universitetų sąrašus skirtingose mokslo srityse pagal penkis rodiklius: 1. Akademinė reputacija. Remiantis daugiau kaip 130 000 akademikų atsakymais, respondentai prašomi išvardyti institucijas, kurios, jų nuomone, pasižymi puikiais mokslinių tyrimų konkrečioje srityje savybėmis. 2. Darbdavių reputacija. Darbdavio reputacijos rodiklis grindžiamas daugiau kaip 75 000 absolventų darbdavių visame pasaulyje apklausos atsakymais. Darbdavių prašoma nurodyti institucijas, kurias jie laiko puikiais absolventų įdarbinimo srityje. Jų taip pat prašoma nurodyti ir mokslo sritis, iš kurių jie teikia pirmenybę įdarbinimui. 3. Mokslinių tyrimų citavimas vienam darbui. 4. H indeksas. Tai būdas įvertinti akademinio darbuotojo ar universiteto katedros produktyvumą ir poveikį. Šis indeksas grindžiamas akademiko dažniausiai cituojamų straipsnių rinkiniu ir jų citavimų skaičiumi kitose publikacijose. 5. Tarptautinis mokslinių tyrimų tinklas. Šis indeksas atspindi institucijų gebėjimą diversifikuoti savo tarptautinio mokslinių tyrimų tinklo geografiją užmezgant tvarias mokslinių tyrimų partnerystes su kitomis aukštojo mokslo institucijomis (Lane, 2023). Remiantis QS World University Rankings by Subject 2022 duomenimis, pasirinkta dešimt geriausių universitetų pagal teisės studijas ir nagrinėjant jų studijų programas ieškoma ar tarp jų yra teisės ir literatūros kursų.

Iš dešimties portalo atrinktų universitetų net septyni yra Jungtinėse Amerikos Valstijose, o likę trys Didžiojoje Britanijoje (QS World University Rankings..., 2022). Apžvelgus šių universitetų studijų programas, šešiuose iš jų galime rasti studijų dalykus, kuriuose analizuojama teisės ir literatūros sankirta. Šie kursai arba yra dėstomi dabar, arba vyrauja pastarųjų metų studijų programose. Tarp jų galime rasti tokių studijų dalykų kaip Harvardo Law and Literature: The Application of Law to Life (Law and Literature: The Application..., 2023), Jeilio Narrative in Law and Literature (Courses: spring, 2023) ir pan. dviejuose iš dešimties universitetų nėra dėstomas teisės ir literatūros kursas, o likę du suteikia galimybes studentams dalyvauti tarpdisciplininėse programose ir iniciatyvose, kurios suburia įvairių sričių mokslininkus nagrinėti bendras temas ir klausimus. Pagal tokias programas rengiami seminarai, praktiniai užsiėmimai, konferencijos, tyrinėjamos teisės, literatūros ir kitų humanitarinių disciplinų sąsajos.

Apibendrinant, ieškant studijų programų susijusių su teise ir literatūra, tikrai galima rasti ne vieną rezultatą ir ne pačiuose populiariausiuose universitetuose. Ugdymo įstaigose taip pat daugybė kursų, kuriuose keliami klausimai ar teisė yra literatūros forma ir ką galime suprasti, kai remdamiesi literatūrine analize analizuojame teisinės nuomonės ir teisinius klausimus. Vilniaus Universiteto Teisės fakultetas nors ir neturi atskiro teisės ir literatūros kurso, tačiau Taikomosios jurisprudencijos studijų šakos studentai taip pat įgyja žinių apie teisės ir literatūros santykį savo studijų metu. Atlikto tyrimo rezultatai parodo, jog daugiau nei pusėje pačių geriausių teisės universitetų yra dėstomi teisės ir literatūros kursai, kas patvirtina nemenką šios srities paplitimą akademinėje bendruomenėje.

IŠVADOS

1. James Boyd White, Benjamin Nathan Cardozo ir John Henry Wigmore, tai svarbiausios pavardės padėjusios teisės ir literatūros kaip tarpdisciplininio reiškinių pamatus. Teisės ir literatūros judėjimas sparčiausiai pradėjo plisti XX a. ir gausiausiai pasireiškėdavo JAV akademinėje erdvėje. Šis reiškinys pasižymi tuo, jog neturi vientiso ir visiems mokslininkams priimtino klasifikavimo, tačiau dažniausiai yra skirstomas į teisę literatūroje ir teisę kaip literatūrą. Nors judėjimas ir sparčiai plito akademinėje bendruomenėje, tokie mokslininkai kaip Richard Allen Posner ar Robert Weisberg aktyviai kritikavo teisės ir literatūros sankirtos reikšmę.
2. Teisės kaip literatūros sritis pasireiškia grožinės literatūros žinių panaudojimu skaitant, tiriant ir rašant teisinius tekstus. Dažniausiai teisininkų darbuose yra ypač sudėtinga išvelgti literatūros reikšmę, kadangi kiekvienas ją interpretuoja ir vertina skirtingai. Tačiau nepaisant to, galime rasti pavyzdžių tiek teismų praktikoje, tiek advokatų pozicijose bei literatūros sąrašuose.
3. Teisė literatūroje nagrinėja kokios teisinės temos aptariamose grožiniuose veikaluose. Iš grožinės klasikos galime spręsti apie tuometinius teisinius režimus, įvertinti teisės poveikį visuomenei. Per šią prizmę išnagrinėjus trijų klasikų Franz Kafka, George Orwell ir Harper Lee kūrinius yra aprėpiamos skirtingos, bet vienodai svarbios, teisinės temos kaip teisės prieinamumas ir biurokratizmas, represyvios teisinės sistemos bruožai bei tobuli teisininko moralinio elgesio standartai.
4. Žymiausi autoriai rašę apie teisę ir literatūrą savo darbus išleido XX a. pabaigoje. Ištyrus ar teisės ir literatūros reiškinys vis dar plinta, gavome rezultatus, kurie pagrindžia spartų augimą. Mokslinių darbų parašomų šią temą kiekis palaipsniui kyla, be to teisės ir literatūros studijų programos jau yra įprastas reiškinys geriausių pasaulio universitetų teisės fakultetuose.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Specialioji literatūra

1. Bianchi, A. (2016). *The Commonality of Language and the Centrality of Text*, p. 290-291, <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198725114.003.0014>
2. Contreras, L. J. (2020). SJ Quinney College of Law, University of Utah. *Science Fiction and the Law: A New Wigmorean Bibliography*, p. 18-27. Prieiga per internetą: <https://ssrn.com/abstract=3647579> [žiūrėta 2023 m. kovo 6 d.]
3. Falcón y Tella, J. M. (2015). *Law „in“ literature*, p. 52-53. Prieiga per internetą: https://books.google.lt/books?id=EdAJDAAAQBAJ&pg=PA52&source=gbs_toc_r&cad=4%23v=onepage&q&f=true#v=onepage&q=imagi&f=false [žiūrėta 2023 m. kovo 8 d.]
4. Gemmette, V. E. (1995). Valparaiso University Law Review. *Law and Literature: Joining the Class Action*, 29, p. 666-667. Prieiga per internetą: <https://scholar.valpo.edu/vulr/vol29/iss2/4/> [žiūrėta 2023 m. vasario 21 d.]
5. Henderson, T. M. (2008). University of Chicago Law School. *Citing Fiction*, p. 174-177. Prieiga per internetą: https://chicagounbound.uchicago.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1057&context=public_law_and_legal_theory [žiūrėta 2023 m. kovo 10 d.]
6. James, D. (1931). Indiana Law Journal. *Law and Literature, by Benjamin N. Cardozo*, 6, p. 2-3. Prieiga per internetą: <https://www.repository.law.indiana.edu/ilj/vol6/iss9/14> [žiūrėta 2023 m. vasario 6 d.]
7. Jones Jr., B. W. (1988). University of Arkansas at Little Rock Law Review. *Law and Literature: A Misunderstood Relation*, 11, p. 784-788. Prieiga per internetą: <https://lawrepository.uarl.edu/lawreview/vol11/iss4/9> [žiūrėta 2023 m. vasario 26 d.]
8. Markey, E. M. (2010). North Carolina Central Law Review. *Natural Law, Positive Law, and Conflicting Social Norms in Harper Lee's to Kill a Mockingbird*, p. 2-5. Prieiga per internetą: <https://archives.law.nccu.edu/ncclr/vol32/iss2/3/> [žiūrėta 2023 m. kovo 26 d.]
9. Minda, G. (1995). NYU Press. *Postmodern Legal Movements. Law and Literature*, p. 150-159. Prieiga per internetą: <https://www.jstor.org/stable/25112089> [žiūrėta 2023 m. vasario 24 d.]
10. Murauskas, D. (2022). *Teismo sprendimas – tai pasakojimas ar statistika? Konstitucinio Teismo sprendimo aiškumo standarto svarba skaitmenizuojant teismų procesus*, Vilnius University Open Series, p. 240-242, <https://doi.org/10.15388/KSK.2022.11>

11. Mysriades, L. (1994). The Johns Hopkins University Press. *Law and Literature*, 21, p. 164-166. Prieiga per internetą: <https://www.jstor.org/stable/25112089> [žiūrėta 2023 m. vasario 24 d.]
12. Oliveira, M. A. (2019). *Law and literature: a misunderstood relation? The criticism of Richard Posner and Robert Weisberg to the law in literature movement*, p. 401-414, <https://doi.org/10.21119/anamps.52.395-416>
13. Peters, S. J. (2005). Modern Language Association. *Law, Literature, and the Vanishing Real: On the Future of an Interdisciplinary Illusion*, 11, p. 444-447. Prieiga per internetą: <https://www.jstor.org/stable/25486170> [žiūrėta 2023 m. vasario 28 d.]
14. Posner, A. R. (2009). *Law and Literature: Third Edition*. Trečias leidimas. Harvard University Press.
15. Ransford, C. P. (2015). *Orwell's nineteen eighty-four and law*, p. 52-53. Prieiga per internetą: https://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/lstf8&id=175&collection=journal_s&index= [žiūrėta 2023 m. kovo 26 d.]
16. Seaton, J. (1999). Yale Journal of Law & the Humanities. *Law and Literature: Works, Criticism, and Theory*, 11, p. 499-507. Prieiga per internetą: https://openyls.law.yale.edu/bitstream/handle/20.500.13051/7289/18_11YaleJL_Human479_1999_.pdf?sequence=2&isAllowed=y [žiūrėta 2023 m. vasario 25 d.]
17. Škop, M. (2015). *Law and Literature – a Meaningful Connection*, 1, p. 13-18, <https://doi.org/10.14746/fped.2015.4.1.1>
18. Weisberg, R. (1988). Yale Journal of Law & the Humanities. *The Law-Literature Enterprise*, 1, p. 3-4. Prieiga per internetą: <http://hdl.handle.net/20.500.13051/7238> [žiūrėta 2023 m. vasario 28 d.]
19. Weisberg, H. R. (2009). *Wigmore and the Law and Literature Movement*, p. 130-141, <https://doi.org/10.1525/lal.2009.21.1.129>
20. White, B. J. (1989). University of Michigan Law School. *What Can a Lawyer Learn from Literature?*, p. 2021-2027. Prieiga per internetą: <https://repository.law.umich.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1134&context=reviews> [žiūrėta 2023 m. kovo 1 d.]
21. White, B. J. (2007). Michigan Law Review. *Interview with James Boyd White*, 105, p. 1411-1416. Prieiga per internetą: <https://repository.law.umich.edu/mlr/vol105/iss7/5> [žiūrėta 2023 m. vasario 8 d.]
22. Wigmore, J. (1923). Illinois Law Review. *A list of one hundred legal novels*, 17, p. 27-41. Prieiga per internetą:

<https://is.muni.cz/el/law/jaro2011/MVV012468K/um/11726413/23799923/wigmore.pdf>

[žiūrėta 2023 m. vasario 6 d.]

Teismų praktika

23. The Ruling of the U. S. Supreme Court of 29 June 1988, *Coy v. Iowa*, 487 U.S. 1012 (1988).

Kiti šaltiniai

24. Bluebirdidea.com. *Judge Orders Fighting Parents To Read The Little Prince*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.bluebirdidea.com/judge-orders-fighting-parents-to-read-the-little-prince> [žiūrėta 2023 m. kovo 5 d.]

25. Britannica.com. *Benjamin Nathan Cardozo. United States jurist*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.britannica.com/biography/Benjamin-Nathan-Cardozo> [žiūrėta 2023 m. vasario 6 d.]

26. Britannica.com. *Works of Franz Kafka*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.britannica.com/biography/Franz-Kafka/Works> [žiūrėta 2023 m. kovo 15 d.]

27. Encyclopedia.com. *Law and literature*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.encyclopedia.com/law/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/law-and-literature> [žiūrėta 2023 m. vasario 23 d.]

28. Harvard.edu. *Law and Literature: The Application of Law to Life* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://hls.harvard.edu/courses/law-and-literature-the-application-of-law-to-life/> [žiūrėta 2023 m. kovo 29 d.]

29. Independent.co.uk. *Judge orders neo-Nazi terror offender to read classic literature or face prison*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.independent.co.uk/news/uk/crime/nazi-terror-case-classic-literature-jail-b1912643.html> [žiūrėta 2023 m. kovo 7 d.]

30. Interestingliterature.com. *A Summary and Analysis of Franz Kafka's „Before the Law“*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://interestingliterature.com/2021/08/franz-kafka-before-the-law-summary-analysis/> [žiūrėta 2023 m. kovo 15 d.]

31. Juscorpus.com. *Relationship of literature and law*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.juscorpus.com/relationship-of-literature-and-law/> [žiūrėta 2023 m. kovo 4 d.]

32. Kent.ac.uk. *Orwell's 1984 and the body of law*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://blogs.kent.ac.uk/lawandthehumanities/2018/10/28/orwells-1984-and-the-body-of-law/#> [žiūrėta 2023 m. kovo 21 d.]
33. Lane, C. (2023) Topuniversities.com. *How to use the QS World University Rankings by Subject* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.topuniversities.com/subject-rankings/methodology> [žiūrėta 2023 m. kovo 27 d.]
34. Law.yale.edu. *Courses: spring, 2023* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://courses.law.yale.edu/courses/course/3925> [žiūrėta 2023 m. balandžio 2 d.]
35. Legalserviceindia.com. *Knot Between Law And Literature*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.legalserviceindia.com/legal/article-6271-knot-between-law-and-literature.html> [žiūrėta 2023 m. sausio 28 d.]
36. Miller, J. (2013) McGill-Queen's University Press. *The Structures of Law and Literature. Duty, Justice, and Evil in the Cultural Imagination*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.mqup.ca/structures-of-law-and-literature--the-products-9780773541634.php> [žiūrėta 2023 m. kovo 28 d.]
37. Slaughter, R. J. (2007) Fordham University Press. *Human Rights, Inc.: The world novel, narrative form, and international law*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.fordhampress.com/9780823228188/human-rights-inc/> [žiūrėta 2023 m. kovo 28 d.]
38. Sparknotes.com. *1984. The Dangers of Totalitarianism*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.sparknotes.com/lit/1984/themes/> [žiūrėta 2023 m. kovo 20 d.]
39. Tandfonline.com. *Law and literature*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.tandfonline.com/action/journalInformation?show=aimsScope&journalCode=rlal20> [žiūrėta 2023 m. vasario 8 d.]
40. Theguardian.com. *The 100 best novels written in English: the full list*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.theguardian.com/books/2015/aug/17/the-100-best-novels-written-in-english-the-full-list> [žiūrėta 2023 m. kovo 28 d.]
41. Time.com. *How To Kill a Mockingbird Reflects the Real Civil Rights Movement*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://time.com/3928162/mockingbird-civil-rights-movement/> [žiūrėta 2023 m. kovo 14 d.]
42. Topuniversities.com. *QS World University Rankings by Subject 2022: Law & Legal Studies* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.topuniversities.com/university-rankings/university-subject-rankings/2022/law-legal-studies> [žiūrėta 2023 m. kovo 27 d.]

43. Uib.no. *New Anniversary Edition of Pioneer Work of Law and Literature*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.uib.no/en/project/narratology/116887/new-anniversary-edition-pioneer-work-law-and-literature> [žiūrėta 2023 m. sausio 9 d.]
44. Uni-giessen.de. *European Network for Law and Literature*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.uni-giessen.de/en/faculties/f05/engl/lit/research/eurnll> [žiūrėta 2023 m. kovo 1 d.]
45. Wolterskluwer.com. *Wolters Kluwer announces the publication of 45th anniversary edition of James Boyd white's The Legal Imagination*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.wolterskluwer.com/en/news/wolters-kluwer-announces-the-publication-of-45th-anniversary-edition-of-james-boyd-white-s-the-legal-imagination> [žiūrėta 2023 m. vasario 8 d.]

SANTRAUKA

Teisė ir literatūra

Einius Steponavičius

Magistro darbe analizuojama kada atsirado, bei kaip vystėsi tarpdisciplininis teisės ir literatūros reiškiny. Aptariamos ne tik pagrindinės teisės ir literatūros judėjimo skleidžiamos idėjos bei šio reiškinio bruožai, tačiau ir tai kodėl kai kurie mokslininkai kritikuoja šių disciplinų santykį.

Magistro darbe detaliau gilinamasi į plačiausiai paplitusį teisės ir literatūros išskaidymą į teisę kaip literatūrą ir teisę literatūroje. Teisės kaip literatūros sritis remiasi literatūros kūriniais, su kurių pagalba gali būti skaitomi bei analizuojami teisiniai tekstai. Šalininkų teigimu, grožinė literatūra gali formuoti mąstymą, padėti į teises situacijas pažvelgti iš skirtingų perspektyvų. Šios srities įtaka pastebimiausiai atsispindi advokatų bei teisėjų darbuose. Teisė literatūroje žvelgia į tai kokios aktualios teisinės temos atsispindi grožinėse knygosė. Mokslininkai mano, jog klasikinė literatūra gali padėti spręsti apie teisės raidą, jos poveikį visuomenei. Iš šios perspektyvos magistro darbe žvelgiama į trijų literatūros klasikų: Franz Kafkos, Harper Lee ir George Orwell darbus.

Žvelgiant į naujausias tendencijas, darbe taip nagrinėjama ar teisės ir literatūros reiškiny vis dar yra paplitę akademinėje bendruomenėje. Tyrimas atliekamas iš dviejų perspektyvų: mokslinės literatūros analizės ir studijų programų susijusių su teise ir literatūra paieška. Išanalizavus tyrimo rezultatus, pastebėtina tai, jog teisės ir literatūros darbų daugiausiai parašoma JAV, be to pastaruosius penkis metus matomas didelis mokslinės literatūros šia tema pagausėjimas. Ne gana to, daugiau nei pusė iš 10 geriausių pasaulio teisės universitetų suteikia studentams galimybę mokytis teisės ir literatūros kursą.

SUMMARY

Law and literature

Einius Steponavičius

The master's thesis analyses when the interdisciplinary phenomenon of law and literature emerged and how it developed. It discusses not only the main ideas and features of the law and literature movement, but also why some scholars have criticised the relationship between these disciplines.

The master's thesis elaborates on the most widespread distinction of law and literature, to law as literature and law in literature. The field of law as literature is based on literary works with which legal texts can be read and analysed. According to the proponents, fiction can shape thinking and help to approach legal situations from different perspectives. The influence of this field is most evident in the work of lawyers and judges. Law in literature looks at what topical legal themes are reflected in fiction. Scholars believe that classic literature can help to judge the development of law and its impact on society. From this perspective, the master's thesis looks at the work of three literary classics: Franz Kafka, Harper Lee and George Orwell.

Looking at recent trends, the thesis thus examines whether the phenomenon of law and literature is still prevalent in academia. The research is carried out from two perspectives: an analysis of the academic literature and a search for study programmes related to law and literature. The results of the study show that law and literature is mostly written in the USA, and that the last five years have seen a significant increase in the number of scholarly works on the subject. Not only that, but more than half of the world's top 10 law universities offer students the opportunity to take a law and literature course.